

KÄDESTÄ PITÄEN – TURVAA LAPSELLE

KÄSIKIRJA KALTOIN KOHDELLUN LAPSEN KANSSA TYÖSKENTELEVILLE

SISÄLLYS

LUKIJALLE.....	4
OSA 1. TOIMINTAMALLI	6
1. JOHDANTO	6
2. TOIMINTAMALLI LAPSEN KALTOINKOHTELUASIASSA	7
2.1. Vuokaavio toimintamallista	11
3. MITEN TOIMIA, KUN HUOLI LAPSEN HYVINVOINNISTA HERÄÄ	12
3.1. Päivähoito	12
3.2. Perusterveydenhuolto	14
3.3. Koulu ja oppilashuolto.....	17
3.4. Poliisi	19
3.5. Perhetyö	20
3.6. Perheneuvola.....	21
4. MILLOIN JA MITEN TEHDÄ LASTENSUOJELUILMOITUS	22
5. MITÄ LASTENSUOJELU TEKEE	24
6. MILLAINEN ON RIKOSPROSESSI	27
OSA 2. LAPSEN JA PERHEEN TUKI.....	35
7. MITEN LASTA JA PERHETTÄ TUETAAN	35
7.1. Hoidon ja tuen tarpeen arviointi	35
7.2. Kriisihoito	36
7.3. Lapsen ja perheen tuki tutkimusprosessin aikana	37
7.4. Lapsen ja perheen hoito ja tuki tutkimusprosessin jälkeen	37
8. MISTÄ TUKEA JA HOITOA VOI SAADA.....	39
8.1. Lastensuojelulliset tukitoimet	39
8.2. Perheneuvola.....	41
8.3. Nuorisopsykiatrian työryhmä	42
8.4. Nuorisoneuvola.....	43
8.5. Tays.....	43
8.6. Järjestöt ja seurakunnat.....	44
OSA 3. KALTOINKOHTELUN TUNNISTAMINEN JA LAINSÄÄDÄNTÖ.....	45

9. LAPSEN KALTOINKOHTELUN MUODOT.....	45
9.1. Lapsen laiminlyönti	46
9.2. Lasten pahoinpitelyrikokset	46
9.3. Lapsen kohdistuvat seksuaalirikokset.....	48
10. LAPSEN KALTOINKOHTELUN TUNNISTAMINEN	51
10.1. Lapsen pahoinpitelyn tunnistaminen.....	51
10.2. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnistaminen.....	52
11. LAINSÄÄDÄNTÖ LAPSEN KALTOINKOHTELUASIASSA.....	57
11.1. Lapsen oikeudet	57
11.2. Salassapitovelvoite ja moniammatillinen työ.....	59
12. EDUNVALVONTA JA LÄHESTYMISKIELTO.....	63
12.1. Lapsen edunvalvonta.....	63
12.2. Lähestymiskielto	64
13. LÄHTEET	67
13.1. Lähdeluettelo	67
13.2. Aiheeseen liittyvää kirjallisuutta	69
14. LIITTEET	71
Liite 1. Hatanpään päivystysaseman lastensuojeluilmoituslomake.....	72
Liite 2. Malli lastensuojeluilmoituksen tekoa ja vastaanottoa varten	Virhe.
Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.	
Liite 3. Yhteistyöverkoston yhteystiedot.....	74

LUKIJALLE

Tämän käsikirjan tarkoituksena on auttaa lapsia kohtaavia työntekijöitä tunnistamaan kaltoinkohtelun merkkejä, antaa tietoa lapsen kaltoinkohtelutilanteiden selvittämisen- ja hoitoprosessista sekä auttaa hahmottamaan kunkin toimijan omaa roolia lapsen suojelemiseksi tätä vahingoittavilta tilanteilta. Käsikirjan laatijoiden tavoitteena on ollut osaltaan vaikuttaa siihen, että lasten huolestuttaviin elämäntilanteisiin puututtaisiin mahdollisimman varhain, ja että lapsi ja perhe saisivat mahdollisimman nopeasti asianmukaista apua ja hoitoa.

Lähtökohtana käsikirjan laatimiselle on ollut lasten pahoinpitelyn ja seksuaalisen hyväksikäytön epäilytilanteita varten luodun tamperelaisen toimintamallin tunnetuksi tekeminen. Tarve toimintamallin uudistamiseen ja ohjeiden laatimiseen viranomaisten ja muiden lasten kanssa työskentelevien työntekijöiden käyttöön syntyi Stakesin uudistettua näiden asioiden selvittelyyn liittyvät toimintaohjeensa.

Tässä käsikirjassa esiteltävä toimintamalli on kehitetty Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen apulaiskaupunginjohtajan 27.11.2003 asettaman ”Kaltoin kohdeltu lapsi” -työryhmän toimesta. Työryhmän työskentelyyn ovat osallistuneet sosiaali- ja terveystoimesta kouluterveydenhuollonkoordinaattori Hannele Järvi, psykologi Risto Karttunen, terveyskeskuslääkäri Sari Manninen, päivähoidon palvelupäällikkö Riitta Hannelius, lakimies Vuokko Ylinen ja sosiaalityöntekijä Janne Karhunen, koulutoimesta koulukuraattorit Hanna Gråsten-Salonen ja Mira Kumpulainen, lastenpsykiatri Merja Mäki Tays:n lasten oikeuspsykiatrisesta työryhmästä, osastonylilääkäri Juhani Merikanto Tays:n lastenlinikalta, apulaispoliisipäällikkö Ari Sarjanen ja rikoskomisario Juha Siljamäki sekä komisario Jari Kapiainen Tampereen kihlakunnan poliisilaitokselta, johtava kihlakunnan syyttäjä Jouko Nurminen Tampereen kihlakunnan syyttäjänvirastosta sekä vastaava ohjaaja Esa Kangasjärvi Tampereen Ensi- ja turvakodilta. Työryhmän puheenjohtajan toimi sosiaalipalvelupäällikkö Mirja Saarni ja sihteerinä erityissosiaalityöntekijä Kalevi Juntunen.

Työryhmän kanssa on toiminut tiiviissä yhteistyössä ’Kädestä pitäen – turvaa lapselle’ –hanke, jonka tehtävänä on ollut edistää kaltoin kohdeltujen lasten hyvinvointityötä järjestämällä aiheeseen liittyvää koulutusta työssään lapsia kohtaaville työntekijöille sekä vastaamalla käsikirjan valmistelusta ja uuden toimintamallin käyttöön otosta. ’Kädestä pitäen – turvaa lapselle’ –hanke sai valtionrahoitusta vuosille 2004-2005, ja sen ohjausryhmään kuuluivat lastenlääkäri Eija-Liisa Alalaurila, vs. päivähoidon johtaja Leena Viitasaari, apulaispoliisipäällikkö Ari Sarjanen ja puheenjohtajana sosiaalipalvelupäällikkö Mirja Saarni.

Käsikirjassa kuvattu yhteistyömalli ja toiminnan prosessikuvaukset ovat syntyneet työryhmän yhteistyön tuloksena. Kädestä pitäen – turvaa lapselle –projektin työntekijät Kirsi Koponen ja Tarja Turklin ovat toimittaneet käsikirjan näiden kuvausten sekä työryhmien jäsenten omilta erityisalueiltaan tuottaman materiaalin pohjalta. Projektityöntekijät ovat keränneet käsikirjaan lasten parissa työskenteleviä työntekijöitä varten myös muuta käytännön toiminnan kannalta tärkeää tietoa.

Toivomme, että käsikirja toimisi konkreettisenä apuvälineenä tilanteissa, joissa huoli lapsen turvallisuudesta herää, ja että se olisi mahdollisimman monen työntekijän käytettävissä nopeasti ja helposti. Tämän vuoksi käsikirjaa on saatavana painettuna oppaana ja lisäksi se on tallennettu sähköisessä muodossa Tampereen kaupungin intranetsivuille osoitteeseen www.tac.fi sekä Tampereen kaupungin internetsivuille osoitteeseen www.tampere.fi/sosiaalipalvelut/materiaalipankki.

Tampereella 16.8.2005

Mirja Saarni
puheenjohtaja

OSA 1. TOIMINTAMALLI

1. JOHDANTO

Lapseen kohdistuvalla väkivallalla ja kaltoinkohtelulla on monta muotoa, joista kaikesta on negatiivisia seurauksia lapselle. Ne voivat vaarantaa lapsen koko tulevaisuuden ja aiheuttaa mm. emotionaalisia ongelmia, masennusta ja kouluvaikeuksia. Väkivallan kokemukset voivat johtaa syrjäytymiseen ja usein lapsi omaksuu itsekin väkivaltaisen käyttäytymisen, joka voi jatkua myöhemmin aikuisenakin omaan puolisoon tai lapsiin kohdistuvana kaltoinkohteluna. Jotta väkivallan ja kaltoin kohtelun sukupolvesta toiseen jatkuva kierre saataisiin katkaistua, pitää lasten ja perheiden saada apua mahdollisimman varhain.

Lapsiin kohdistuva kaltoinkohtelu on perheissä laajempi ilmiö, kuin millaisena sitä yleensä pidetään. Lasten kaltoinkohtelusta vain murto-osa tulee viranomaisien tietoon. Lastensuojelun keskusliiton koululaisille tekemän kyselyn mukaan lapsiin kohdistuva väkivalta on erittäin tavallista, noin 8 % ilmoitti kokeneensa vakavaa väkivaltaa

Seksuaalisen hyväksikäytön yleisyys lisääntyy iän myötä. Suomessa tehdyn tutkimuksen mukaan alle 14-vuotiaista noin viidellä prosentilla tytöistä ja vajaalla kahdella prosentilla pojista on hyväksikäyttökokemuksia. Kansainvälisissä tutkimuksissa hyväksikäyttökokemuksia on todettu olevan tytöistä n. 7 – 11 %:lla ja pojista 3- 7 %:lla (Sariola 1994).

Lapsen kaltoinkohtelu on monilta osin piilossa oleva ilmiö, ja erityisesti lasten pahoinpitelytilanteet tunnistetaan liian harvoin. Perheillä itsellään on korkea kynnys hakea apua näissä tilanteissa. Siksi työntekijöiden rooli avun tarjoajana lapselle ja perheelle korostuu. Lapsen kaltoinkohtelun havainnoinnissa, tunnistamisessa ja varhaisessa puuttumisessa avainasemassa ovat perusterveydenhuolto (neuvolatoiminta, kouluterveydenhuolto ja terveystieteidenkeskukset), lasten päivähoito ja koulu.

Tämän käsikirjan tarkoituksena on antaa tietoa lapsen kaltoinkohtelun havainnoinnista, tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta. Käsikirja kuvaa tamperelaisen toimintamallin ja lapsen kaltoinkohteluun puuttumisen prosessin eri vaiheita, alkaen tilanteesta, kun huoli lapsen turvallisuudesta herää jatkuen lastensuojelullisen ja rikosoikeudellisen prosessin kuvaukseen. Käsikirjassa on myös lyhyt katsaus lapsen ja perheen hoitomenetelmiin ja tukimuotoihin.

2. TOIMINTAMALLI LAPSEN KALTOINKOHTELUASIASSA

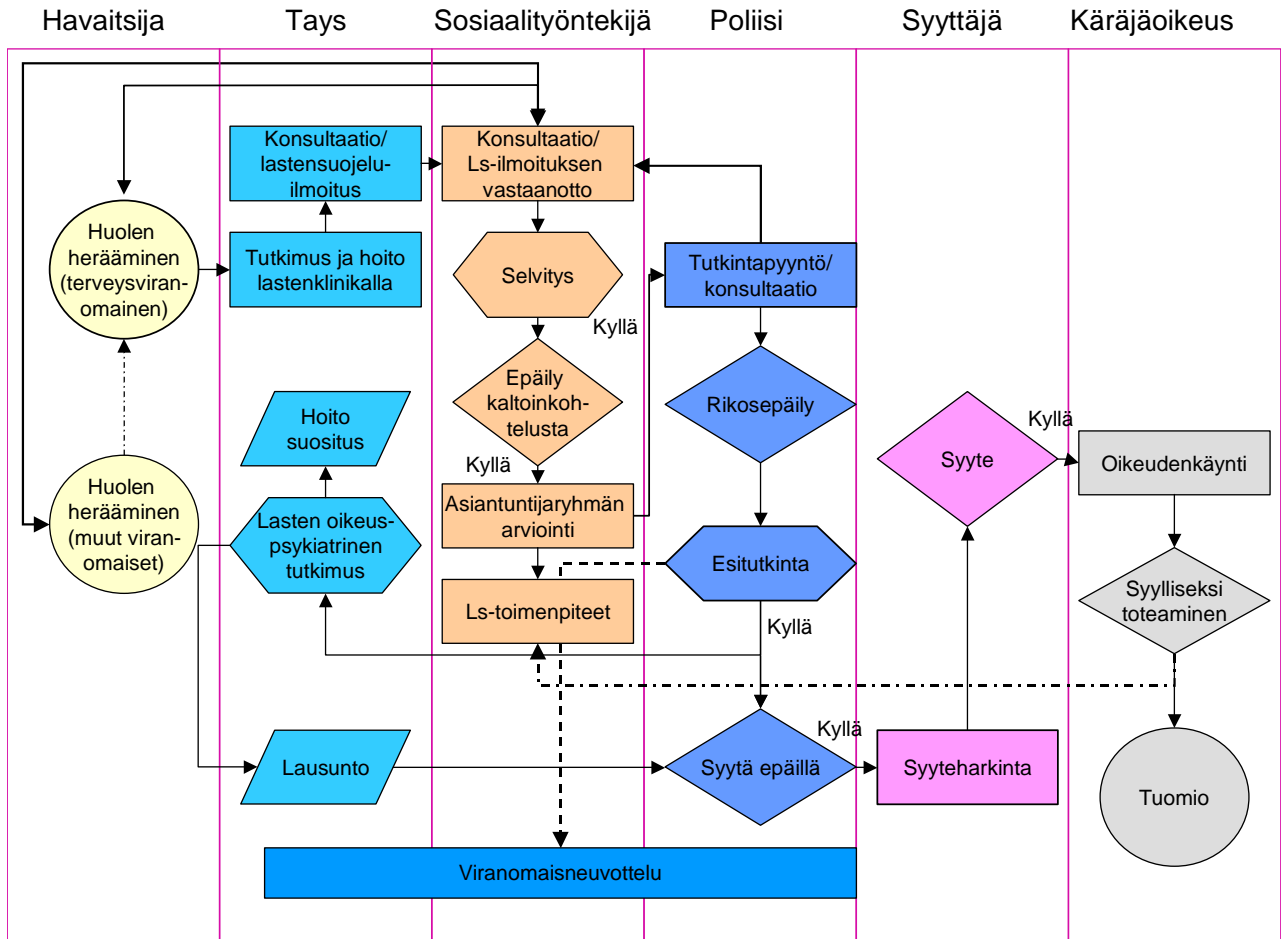
TOIMINTAMALLI LAPSEN KALTOINKOHTELUASIASSA		
Asia	Mitä tehdään	Kuka tekee
Huoli lapsen kaltoinkohtelusta herää	Kirjataan havainnot tarkasti ylös. Kirjataan mitä lapsi on kertonut ja mitä työntekijä on häneltä kysynyt.	Työntekijä, jolle huoli lapsen hyvinvoinnista herää
Jatkotoimien pohdinta	Pohditaan omassa työyksikössä jatkotoimia. Arvioidaan lastensuojeluilmoituksen tarvetta. Pyydetään tarvittaessa konsultaatioapua yhteistyökumppaneilta.	Työntekijä Työtiimi Lähiesimies
Akuutti epäily seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai pahoinpitelystä	Akuutissa tilanteessa, jossa epäillään seksuaalisen hyväksikäytön tapahtuneen 7 vrk sisällä tai ulkoisia merkkejä pahoinpitelystä on olemassa lapsi ohjataan TAYSiin lasten päivystykseen. Jos hyväksikäyttö on tapahtunut 8-14 vrk sitten, tehdään 1-kiireellinen lähete Tays:iin.	Huolen havaitsija Terveystieteiden työntekijä
Lastensuojeluilmoituksen tekeminen	Jos on perusteltua syytä epäillä lapsen hoidon laiminlyöntiä, pahoinpitelyä tai seksuaalista hyväksikäyttöä, siitä tehdään välittömästi lastensuojeluilmoitus. Ls-ilmoitus tehdään suullisesti tai kirjallisesti omalla nimellä lapsen asuinalueen sosiaalityöntekijälle ja päivystysaikana sosiaaliasema Paussille. Sovitaan jatkotoimista.	Huolen havaitsija
Lastensuojeluilmoituksen vastaanottaminen	Sosiaalityöntekijä kirjaa lastensuojeluilmoituksen.	Sosiaaliaseman sosiaalityöntekijä
Lastensuojelun selvitys	Lastensuojelu selvittää lastensuojelutoimien tarpeellisuuden ja arvioi tarvittavia jatkotoimia, kuten edunvalvojan tarvetta, lapsen turvaamista ja kriisihoidon järjestämistä.	Sosiaalityöntekijä

	<p>Ennen esitutkinnan valmistumista ei tule aloittaa lapsen mahdollisesti tarvitsemaa psykoterapiaa, ei myöskään antaa suosituksia huollon määräämisestä kuin väliaikaisesti.</p> <p>Jos kysymyksessä on perheen sisäisen hyväksikäytön epäily, selvitys lapsen asumisesta epäillyn kanssa ja suositus valvotuista tapauksista saattaa olla paikallaan esitutkinnan ajaksi.</p>	
Tutkintapyynnön tekeminen	<p>Sosiaalityöntekijä pohtii tutkintapyynnön tekoa sosiaali- ja terveystoimen lakimiehen ja perheneuvolan edustajan kanssa. Tarvittaessa työryhmä voi konsultoida poliisin tutkintayksikön päällikköä tai tutkinnan päivystävää komisariota asiaan liittyvistä kysymyksistä.</p> <p>Lastensuojelu ilmoittaa poliisille tietoonsa tulleet perustellut epäilyt seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai sellaiset pahoinpitelyepäilyt, joissa lapselle on aiheutunut vammoja. Tutkintapyynnön tekee sosiaali- ja terveystoimen lakimies yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa. Akuuteissa tilanteissa tutkimuspyyntö tehdään viipymättä poliisille.</p>	<p>Asiantuntijaryhmä: Sosiaalityöntekijä, Sote:n lakimies, Perheneuvolan edustaja</p> <p>Sote:n lakimies yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa</p>
Edunvalvojan hakeminen	<p>Mikäli epäiltynä on lapsen vanhempi tai muu huoltaja, lapselle tulee määrätä oma edunvalvoja. Edunvalvoja saatetaan tarvita silloinkin, kun huoltajalla on läheinen suhde epäiltyyn (puoliso tai isovanhempi). Edunvalvojan hakee soten lakimies yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa.</p>	<p>Sosiaali- ja terveystoimen lakimies yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa</p>
Lähestymiskiellon hakeminen	<p>Lähestymiskieltoa voidaan hakea tilanteissa, joissa on olemassa vaara, että lapsen henkeä, rauhaa tai vapautta uhataan tai että häntä muutoin vakavasti häiritään. Lähestymiskielto voidaan määrätä myös silloin kun kiellolla suojattava ja kieltoon määrättävä henkilö asuvat samassa asunnossa. Lähestymiskieltoa haetaan joko poliisilta tai</p>	<p>Lapsen huoltaja Lapsen edunvalvoja Sosiaaliviranomainen</p>

	käräjäoikeudelta ja hakemukset käsitellään aina kiireellisenä.	
Esitutkinta	Poliisi käynnistää esitutinnan, kun tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tapahtunut.	Poliisi
Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tutkimus	<p>Poliisi voi pyytää tarvittaessa muilta viranomaisilta virka-apua rikosasian selvittelyssä.</p> <p>Lasten seksuaalisen hyväksikäytön epäilyjen selvitykset on keskitetty Tays:n Lastenpsykiatrian klinikan lasten oikeuspsykiatriselle työryhmälle.</p> <p>Tays:n työryhmä tekee haastattelut seksuaalisen hyväksikäytön selvittämiseksi poliisin johdolla.</p> <p>Poliisi voi pyytää työryhmältä virka-apua jo ns. alkupuhuttelun suorittamiseksi. Alkupuhuttelu voi olla tarpeen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • harkittaessa näyttöä esitutinnan käynnistämiseksi • objektiivisen näytön saamiseksi • tutkintasuunnitelman tekemiseksi • kiireellisten lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen selvittämiseksi 	Poliisi Tays:n lasten oikeuspsykiatrien työryhmä
Viranomaisneuvottelu	Tutkimusten alussa Tays:n työryhmä kutsuu koolle viranomaisneuvottelun, joka kokoaa tarvittavat tiedot ja käy läpi tutkimuksen yhteydessä huomioitavat asiat	Tays:n työryhmä Poliisi Sosiaaliviranomainen
Lapsen pahoinpitelyn epäilyn tutkimus	<p>Poliisi voi pyytää lausuntoa tai selvitystä lapsen pahoinpitelyn selvittämiseksi terveydenhuollon viranomaisilta.</p> <p>Pahoinpitelyepäilyn selvitykseen liittyvät tutkimukset tehdään keskitetysti Tays:n lastenkliniikalla. Tays:ssa on pahoinpitelyepäily tapauksia varten toimintaohjeet tutkimusten suorittamista varten.</p>	Poliisi Tays:n lastenkliniikka
Syyteharkinta	Esitutinnan valmistuttua poliisi siirtää asian syyttäjälle syyteharkintaan, kun on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen	Poliisi

	Syyttäjä nostaa syytteen, kun esitutkinnassa kerätty näyttö siihen riittää.	Syyttäjä
Oikeudenkäynti	Oikeudenkäynti Käräjäoikeudessa. Työntekijät voidaan kutsua tarvittaessa todistajiksi oikeudenkäyntiin.	Syyttäjä Käräjäoikeus Todistajat
Toimenpiteet rikosprosessin jälkeen	Sosiaalityöntekijä arvioi lapsen tilanteen ja tarvittavat tukitoimet ja varmistaa lapsen hoidon asiantuntijoiden suositukset huomioiden. Niissäkin tapauksissa joissa esitutkintaa ei käynnistetä tai syytettä ei nosteta, saattaa lapsella olla tarvetta muusta syystä hoitoon tai lastensuojeluun.	Sosiaalityöntekijä Terveystieteiden tutkimuskeskus Terveystieteiden tutkimuskeskus Terveystieteiden tutkimuskeskus
Tuen ja hoidon järjestäminen	Järjestetään lapselle ja perheelle riittävä tuki ja hoito	Tukipalvelut Hoito ja terapiapalvelut

2.1. Vuokaavio toimintamallista



3. MITEN TOIMIA, KUN HUOLI LAPSEN HYVINVOINNISTA HERÄÄ

3.1. Päivähoito

Lapsen laiminlyönnin, pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön epäily voi herätä joko lapsen kertomuksesta tai läheisten aikuisten huolena hänen oireistaan tai muusta hyvinvoinnistaan.

Lapsen kertomiin asioihin on syytä suhtautua vakavasti, mutta kuitenkin on välttämätöntä aina arvioida tietojen luotettavuus. Lapsen auttamisen ja tapauksen selvittämisen kannalta on olennaista, että se henkilö, jolle hän uskoutuu, pysyy rauhallisena ja suhtautuu asiallisesti lapsen kertomaan. On tärkeää kirjoittaa heti muistiin sanatarkasti, mitä lapsi on kertonut, ja myös se, mitä häneltä on kysytty. Kun lapsi on itse kertonut asiasta, keskustellaan tilanteesta työtiimin ja päiväkodin johtajan kanssa ja tehdään asiasta lastensuojeluilmoitus alueen sosiaalityöntekijälle. Luotamuksellinen yhteistyö perheen kanssa on tärkeä osa työskentelyä.

Alla olevissa taulukoissa on pähkinänkuoressa toimintaohjeet, kuinka toimia kun päiväkodissa herää epäily lapsen kaltoinkohtelusta.

Asia	Mitä tehdään
Pieni huoli lapsen kaltoinkohtelusta herää päivähoitossa	Lapsen tarkkailu, oireiden seuraaminen ja niiden tarkka kirjaaminen 1-2 viikon ajan. Keskustelu työtiimin ja päiväkodin johtajan kanssa.
Huoltajille tietoa	Jos seurannan jälkeen tilanne jatkuu samana tai pahenee, keskustellaan vanhempien kanssa: tietoa huolestuttavista oireista, ei epäilyistä.
Konsultaatioapua	Konsultaatioapua tarvittaessa (myös asiakkaiden nimiä mainitsematta) kiertävältä erityislastentarhanopettajalta, neuvolasta, perheneuvolasta, alueen sosiaalityöntekijältä, sosiaaliasema Paussista, Tays:sta
Moniammatillinen yhteistyö	Järjestetään moniammatillinen yhteistyöneuvottelu lapsen tuntevien tahojen välillä. Esikoululaisten osalta neuvottelu voidaan käydä päivähoiton oppilashuoltoryhmän kanssa. Neuvottelussa kootaan yhteen eri henkilöiden havainnot ja arvioidaan onko aihetta jatkotoimenpiteisiin. Mikäli tilanne

	sitä vaatii, päätetään, kuka ottaa päävastuun asian eteenpäin viemisessä.
Lastensuojeluilmoitus	Mikäli on perusteltua epäillä, että lasta kohdellaan kaltoin, tehdään lastensuojeluilmoitus omalla nimellä sosiaaliviranomaiselle.
Huoltajille tietoa	Tieto lastensuojeluilmoituksesta ja sen sisällöstä huoltajille.
Jatkotoimenpiteet	Yhteistyö lapsen ja huoltajien kanssa. Päiväkodin työtiimin konsultaatio, työnohjaus ja muut tarvittavat jatkotoimenpiteet.

Asia	Mitä tehdään
Huomattava huoli lapsen kaltoinkohtelusta	Lapsi tai aikuinen kertoo kaltoinkohtelusta tai kaltoinkohteluun viittaavat oireet ovat huomattavat Kirjataan tarkasti muistiin omat havainnot, mitä lapsi tai vanhempi kertoo ja mitä kysymyksiä heille esitetään.
Työnjako	Työnjaosta sopiminen työtiimin ja päiväkodin johtajan kanssa.
Lastensuojeluilmoitus	Viipymättä lastensuojeluilmoitus omalla nimellä sosiaaliviranomaiselle, virka-aikana alueen sosiaalityöntekijälle, päivystysaikana sosiaaliasema Paussiin.
Huoltajille tietoa	Sosiaalityöntekijän kanssa sovitaan, miten tieto lastensuojeluilmoituksesta ja sen sisällöstä välitetään huoltajille.
Jatkotoimenpiteet	Yhteistyö lapsen ja huoltajien kanssa. Päiväkodin työtiimin kriisikonsultaatio/työnohjaus ja muut jatkotoimenpiteet. Viranomaisyhteistyötä jatketaan tarvittaessa.

3.2. Perusterveydenhuolto

- terveyskeskus, päivystysasema, neuvola, kouluterveydenhuolto

Asia	Mitä tehdään
<p>Huoli lapsen kaltoin-kohtelusta herää</p>	<p>Perusterveydenhuollon työntekijän tehtävä on osata epäillä ja laittaa asia vireille</p> <p>Epäily lapsen kaltoin-kohtelusta:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lapsi kertoo asiasta. • Lapsen saattajalla on epäilyjä tai tietoja hyväksikäytöstä. • Lapsella on tyypillisiä pahoinpitelyvammoja • Lapsella on kaltoin-kohteluun viittaavia oireita <p>Aikuisten välisessä perheväkivaltilanteessa on huomioitava tapahtumapaikalla mahdollisesti olleet lapset, vaikka väkivalta ei suoranaisesti olisi kohdistunutkaan lapsiin.</p> <p>Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat vaikuttavat myös lasten hyvinvointiin. Lapsen tilanne on arvioitava ja tarvittaessa käynnistettävä lastensuojelun tukitoimet (Lastensuojelun työntekijä voidaan pyytää yhteisneuvotteluun).</p>
<p>Alkukartoitus</p> <p>Lapsen saattajan haastattelu</p> <p>Keskustelu lapsen kanssa</p>	<p>Alkuvaiheen toimenpiteet riippuvat siitä, miten vakavia lapsen oireet ovat ja miten vahva kaltoin-kohteluepäily on.</p> <p>Millaisiin havaintoihin ja päättelyyn epäilyn herääminen perustuu? Onko lapsen elämässä ollut äskettäin joitain merkittäviä tapahtumia tai muutoksia?</p> <p>Olellaisia tietoja ovat myös otaksutun pahoinpitelyn tai hyväksikäytön ajankohta ja muut olosuhteet, kuten lapsen huoltotilanne ja merkittävien aikuisten keskinäiset suhteet. Kuka aikuinen on ensimmäisenä tullut ajatelleeksi pahoinpitelyn tai hyväksikäytön mahdollisuutta?</p> <p>Kysytään myös, onko epäiltyä tutkittu jossain muualla ja millaisin tuloksin. Tutkimuksista on hankittava dokumentit.</p> <p>On tärkeää, että lapsi ei haastattelun aikana ole samassa huoneessa, etteivät aikuisten käsitykset vaikuttaisi lapsen mielikuviin.</p> <p>Kuullaan lapsen kertomus ja hänen oma käsityksensä oireiden/vammojen syistä. Tällöin lapselle voidaan esittää ainoastaan avoimia kysymyksiä. Lapsen kertoma ja esitetyt kysymykset kirjataan sanatarkasti.</p>

Viranomaisyhteistyö	<p>Huom! Lapsen kanssa puhutaan seksuaalisesta hyväksikäytöstä ainoastaan, jos hän ottaa spontaanisti asian puheeksi</p> <p>Jos epäily kaltoinkohtelusta on epävarma:</p> <ul style="list-style-type: none"> - työntekijä voi ottaa yhteyttä lastensuojelun työntekijään ja keskustella huolestaan hänen kanssaan. Konsultoinnin voi tehdä yleisluontoisenakin. - perustasolla työskentelevien terveydenhuollon ammattilaisten keskinäinen konsultaatio ja yhteistyö on erittäin tärkeää. Tiedonsiirto lasta tapaaville muille työntekijöille auttaa kokonaistilanteen hahmottamista ja varhaista puuttumista. <p>Jos lapsen oireet ja löydökset ovat hyvin epämääräisiä ja lieviä, on hyvä ottaa aikalisä ja järjestää oma seuranta eikä unohtaa epäilyä. Lapsen kannalta on tuhoisaa, jos asiaan ei puututa, jos kaltoinkohtelu on todellista.</p>
Lapsen somaattinen tutkimus	<p>Tutkitaan lapsen somaattinen status ja fyysinen kehitystaso sekä huomioidaan erityisesti</p> <ul style="list-style-type: none"> - mahdolliset mustelmat, haavaumat jne (tarkasti kirjaten tai valokuvaten) - lapsen kivuliaisuus - lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyssä tarkemmat somaattiset tutkimukset tehdään Tays:ssa
Havaintojen kirjaaminen.	<p>Esitiedot ja havainnot on kirjattava sairauskertomukseen.</p>
Erikoissairaanhoidon lähettäminen	<p>Pahoinpitelyepäilyssä (kts. 10.2. Pahoinpitelyn tunnistaminen), lähetetään lapsi päivystyksenä Tays:iin lastentautien poliklinikalle tutkimuksiin ja hoitoon.</p> <p>Jos epäily pahoinpitelystä on herännyt ja vaikei murtumaepäilyssä rtg-kuvissa murtumaa todettaisikaan, lapsi on syytä lähettää erikoissairaanhoidon lisätutkimuksiin.</p> <p>Lapsen vakava oireilu (tajuttomuus, kouristelu, murtumat) johtaa luonnollisesti päivystyslähetteen tekemiseen erikoissairaanhoidon.</p> <p>Jos tapahtumasta on kulunut alle kaksi viikkoa ja löydökset ovat hyvin vähäiset, lähetetään lapsi erikoissairaanhoidon 1-kiireellisenä.</p> <p>Erikoissairaanhoidossa epäiltäessä lapsen pahoinpitelyä, lapsi otetaan osastolle tilanteen tarkempaa selvittelyä varten. Seksuaalisen hyväksikäytön epäilyssä lähetetään lapsi lasten-</p>

	<p>tautien poliklinikalle päivystyksenä, jos hyväksikäytön epäillään tapahtuneen alle 7 vrk.</p> <p>Jos seksuaalinen hyväksikäyttö on tapahtunut 8-14 vrk:n sitten, tehdään 1-kiireellinen lähete.</p>
<p>Lastensuojeluilmoitus</p> <p>Hatanpään päivystysaseman ilmoitus lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta</p>	<p>Jos on perusteltua epäillä lapsen kaltoinkohtelua, tekee työntekijä lastensuojeluilmoituksen.</p> <p>Lastensuojeluilmoitusta tehtäessä otetaan yhteys potilaan tai hänen perheensä asuinalueen sosiaalityöntekijään.</p> <p>Päivystysaikana yhteys otetaan Sosiaaliasema Paussin sosiaalityöntekijään.</p> <p>Ilmoituksen tekemisen yhteydessä voidaan sopia mahdollisesta yhteistyöstä tilanteen jatkoselvittelyssä (esim. terveydenhoitajan ja sosiaalityöntekijän yhteinen kotikäynti tai neuvottelu).</p> <p>Hatanpään päivystysaseman käytössä on ilmoituslomake (terveydenhuollon ilmoitus lastensuojelun tarpeesta Sosiaaliasema Paussille, liite 2), jolla voidaan ilmoittaa huoli lapsesta sosiaalityöntekijälle, silloin kun sosiaalityöntekijä ei ole tavoitettavissa. Lomakkeella on tarkoitus ilmoittaa erityisesti perheväkivaltatilanteet (esim. pahoinpidely perheen äiti päivystysasemalla), jos perheessä on lapsia, sillä muutoin nämä tilanteet jäävät usein ilmoittamatta.</p> <p>Lomakkeen täyttämisestä on hyvä mainita lapsen huoltajille. Huoltajat saavat tietää ilmoituksen tehneen viranomaisen nimen. Sosiaalityöntekijä ottaa yhteyden perheen omalääkäriin, joka voi päivystäjän kirjaamien potilasasiakirjojen perusteella keskustella sosiaalityöntekijän kanssa asiasta.</p> <p>Törkeissä tapauksissa lapsi lähetetään suoraan Tays:iin ja otetaan osastolle. Tällöin lastensuojeluilmoitus tehdään sairaalasta.</p> <p>Lääkäri ei saa ottaa yhteyttä poliisiin törkeissäkään tapauksissa, vaan lääkärin tai hoitajan tehtävänä on tehdä lastensuojeluilmoitus sosiaalityöntekijälle. Sosiaalityöntekijän tekee asiasta tutkintapyynnön poliisille.</p>
<p>Seuranta ja jatkoselvittely muiden yhteistyökumppaneiden kanssa</p>	<p>Arvioidaan lapsen jatkohoidon tarve.</p> <p>Mikäli lapsella on psyykkistä oireilua, joka ei perustasolla selviä tai helpota, ohjataan lapsi jatkotutkimuksiin yhteistyökumppaneille, mm. perheneuvolaan ja Taysin lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian klinikoilla.</p>

3.3. Koulu ja oppilashuolto

Asia	Mitä tehdään
Ennaltaehkäisevä toiminta	<p>Oppilashuolto kuuluu kaikille kouluyhteisössä työskenteleville aikuisille, joiden toiminnassa on tärkeää myönteinen asenne, välittämisen ilmapiiri ja puheeksi ottamisvalmiudet</p> <p>Oppilaille annetaan tietoa ja heitä rohkaistaan puhumaan ja kertomaan kohtaamastaan kaltoinkohtelusta (aihetta käsittelevät oppitunnit, terveystieto, kouluterveydenhuollon säännölliset terveystapaamiset ja –tarkastukset, kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää koskevat toimenpideohjelmat, median vaaroista tiedottaminen)</p> <p>Oppilaille opetetaan myönteisiä ongelmanratkaisumalleja sekä vuorovaikutus- ja viestintätaitoja</p> <p>Oppilaita kannustetaan arvostamaan itseään ja suojaamaan itseään kaltoinkohtelulta</p>
Huoli kaltoinkohtelusta herää	<ul style="list-style-type: none"> -Oppilas itse kertoo kohtaamastaan kaltoinkohtelusta -Huoltaja tai joku muu henkilö (oppilastoveri, naapuri) kertoo tai ottaa yhteyttä kouluun -Koulun työntekijä havaitsee tai epäilee oppilaan kaltoinkohtelua -Kouluterveydenhoitaja kiinnittää huomiota mahdollisiin lapsen kaltoinkohteluun viittaaviin merkkeihin terveystarkastusten yhteydessä.
Alkukartoitus Oppilaan kertoessa kaltoinkohtelusta Huoltajan tai jonkun muun kertoessa oppilaan kaltoinkohtelusta Koulun työntekijän havaitessa tai epäillessä oppilaan kaltoinkohtelua	<ul style="list-style-type: none"> -Kuuntele oppilasta, rohkaise kertomaan asiasta ja kirjaa tiedot ylös -Sovi oppilaan kanssa asian viemisestä oppilashuoltotyöntekijöiden selvitettäväksi asian vakavuudesta riippuen -Kirjaa tieto ylös ja sovi yhteydenottajasta riippuen jatkotoimenpiteistä -Konsultoi oppilashuollon työntekijää havainnoistasi (mm. fyysiset merkit, psyykkiset oireet, poissaolot, käytös – huomion kiinnittäminen muutokseen) -Keskustele havainnoistasi oppilaan kanssa ja ohjaa hänet kouluterveydenhoitajalle, koulukuraattorille, koulupsykologille tai koululääkärille

<p>Alkukartoituksen jälkeisiä toimenpiteitä</p> <p>Oppilashuoltotyöryhmä</p> <p>Yhteys huoltajaan</p> <p>Lastensuojelun tarpeen arviointi</p>	<p>Kouluterveydenhoitaja, koulukuraattori, koulupsykologi tai koululääkäri keskusteltuaan oppilaan tai huoltajan kanssa arvioi jatkotoimenpiteiden tarpeellisuuden ja kiireellisyyden mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä koulun muiden oppilashuoltohenkilöiden kanssa tai oppilashuoltoryhmässä</p> <p>Asiaa selvittävä työntekijä ottaa yhteyttä huoltajaan huolestuttavista oireista</p> <p>Asiaa selvittävä työntekijä arvioi lastensuojeluilmoituksen tarpeellisuuden ja kiireellisyyden tarvittaessa lastensuojelutyöntekijää konsultoiden. Tieto lastensuojeluilmoituksesta ja sen sisällöstä huoltajalle</p>
<p>Jatkotoimenpiteet</p>	<p>Koulun omat jatkotoimenpiteet oppilashuollon työntekijän koordinoimana</p> <p>Yhteistyö oppilaan ja huoltajien kanssa – tarvittaessa yhteisiä tapauksia</p> <p>Jälkiseuranta koulussa esim. lastensuojelutyöntekijän tai muun yhteistyökumppanin pyynnöstä</p>

3.4. Poliisi

Poliisi joutuu virkatehtäviä suorittaessaan usein tilanteisiin ja paikkoihin, joissa he näkevät paljon lapsia ja nuoria. Tällaisia tilanteita ovat mm. kotihälytykset ja erilaiset asuntoihin kohdistuvat häiriöilmoitukset. Kodeissa ja asunnoissa poliisi voi tehdä sellaisia havaintoja lapsista, joita ei esimerkiksi kouluissa tai päiväkodeissa voi havaita. Koti ja lapsen muu asuinympäristö elinolosuhteineen antaa harjaantuneelle havainnoitsijalle viitteitä myös mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta.

Asia	Mitä tehdään
Huoli lapsen kaltoinkohdeltusta herää hälytystoiminnassa ja perheväkivaltatilanteissa.	Poliisi havaitsee virkatehtäviä suorittaessaan, että asunnossa olevan lapsen asiat eivät ole hyvin. Syynä voivat olla esimerkiksi jatkuva väkivallan näkeminen, liiallinen vanhempien alkoholin käyttö, lapsen poikkeava käyttäytyminen, lapsen päihteiden käyttö, lapsen kotiympäristössä havaitut puutteellisuudet tai epäily muusta lapsen normaaliin kehittymiseen kielteisesti vaikuttavasta asiasta.
Lasta suojaavat toimenpiteet	Tilanteissa, joissa poliisi epäilee lapsen tai nuoren joutuneen selkeästi rikoksen uhriksi tai lapsi on muuten turvan tarpeessa, poliisi ryhtyy lapsen edun vaatiessa välittömiin lasta suojaaviin toimenpiteisiin.
Lastensuojeluilmoituksen tekeminen	Poliisi toimittaa Sosiaaliasema Pausiin ilmoituksen havaitsemastaan lapsen hyvinvointiin vaikuttavasta tilanteesta. Poliisin tekemän lastensuojeluilmoituksen perusteella Sosiaaliaseman henkilökunta ryhtyy selvittämään asiaa.
Rikosilmoituksen tekeminen	Poliisin velvollisuuksiin kuuluu aina tehdä rikosilmoitus niistä selvistä rikoksista, joita hän havaitsee. Näin on asian laita myös tapauksissa, joissa lapsi tai nuori on selkeästi joutunut rikoksen uhriksi.
Rikosprosessi	Poliisi kirjaa rikosilmoituksen ja ryhtyy sen vaatimiin toimenpiteisiin (kts. 6. Rikosprosessi)

3.5. Perhetyö

Asia	Mitä tehdään
Huoli lapsen kaltoinkohtelusta herää	<p>Jos perhetyöntekijällä herää huoli tai epäily lapsen laiminlyönnistä, pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä esimerkiksi lapsen käytöksen tai puutteellisen hoidon perusteella, hän keskustelee havainnoistaan vanhempien kanssa.</p> <p>Perhetyöntekijä konsultoi perhetyönohjaajaa mahdollisista toimenpiteistä sopimiseksi.</p>
Konsultaatio	<p>Perhetyöstä ollaan yhteydessä sosiaalityöntekijään tai muihin yhteistyökumppaneihin pyytäen konsultaatiota tarvittaessa. Perheeltä pyydetään aina työskentelyn alussa lupa yhteistyöhön eri viranomaisten kanssa.</p>
Lastensuojeluilmoitus	<p>Perhetyöntekijällä on ilmoitusvelvollisuus sosiaalityöntekijälle havaitsemastaan lastensuojelullisesta ongelmasta tai huolesta. Perhetyöntekijä voi tehdä lastensuojeluilmoituksen suoraan alueen sosiaalityöntekijälle tai sopia työnjaosta perhetyönohjaajan kanssa. Iltaisin ja öisin, tilanteen niin vaatiessa, perhetyöntekijä ottaa yhteyden Sosiaaliasema Paussiin lapsen turvallisuuden takaamiseksi. Perhetyöntekijöillä on käytettävissään sosiaalityöntekijöiden päivystyslista ja päivystyspuhelinnumero hätätilanteiden varalta.</p>
Jatkotyöskentely	<p>Perhetyö voi olla yksi avoimuusmallinen tukimuoto perheille, joilla on lastensuojelullisia ongelmia. Perhetyöntekijät ovat mukana verkostopalaverissa ja suunnittelevat jatkotyöskentelyä yhteistyössä viranomaisten ja perheen kanssa.</p>

3.6. Perheneuvola

Tieto tai epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai lapsen pahoinpitelystä voi tulla missä tahansa vaiheessa perheneuvolakontaktia.

Asia	Mitä tehdään
<p>Epäily kaltoinkohtelusta syntyy Asiakas kertoo asiasta itse</p> <p>Työntekijälle herää epäily kaltoinkohtelusta</p>	<p>Jos asiakas aikaa varatessaan tai tutkimus- ja terapiaprosessin aikana kertoo asiasta, häntä rohkaistaan, kehoitetaan tai ohjataan ottamaan yhteys lastensuojeluun ja/tai tekemään rikosilmoitus poliisille.</p> <p>Tutkimus- tai terapiakontaktin aikana työntekijälle voi herätä huoli lapsen hyvinvoinnista ja epäily mahdollisesta kaltoinkohtelusta lapsen oireiden tai kertoman perusteella.</p>
Lastensuojeluilmoitus	Työntekijä ottaa yhteyden lastensuojeluun ja ilmoittaa siitä perheelle.
<p>Jatkotyöskentely</p> <p>Kriisiapu ja tuki perheelle</p> <p>Viranomaisyhteistyö</p>	<p>Tieto tai epäily lapsen kaltoinkohtelusta saattaa järkyttää perhettä ja sen jäseniä siinä määrin, että pikainen kriisiapu on tarpeen.</p> <p>Perhe tarvitsee apua, mutta keskustelut eivät saisi heikentää tutkinnassa tarvittavaa todistuksen tuoreutta ja autenttisuutta.</p> <p>Koska auttamistyön ja tutkinnallisten tarpeiden yhteensovittaminen on joskus vaikeaa, perheneuvolan, lastensuojelun ja poliisin on hyvä toimia tapauskohtaisesti yhteistyössä.</p>
Jatkohoito	<p>Lasta, perhettä tai sen jäseniä ohjataan perheneuvolaan jatkohoitoon. Perheneuvolassa arvioidaan hoitotarpeet ja –valmiudet.</p> <p>Perheneuvola tarjoaa terapiapalvelut lapsille ja perheille: kriisiterapiat, traumahoidot, pari- ja perheterapiat, lasten yksilöterapiat. Myös erilaisia vertaisryhmiä muodostetaan. Tarvittaessa asiakas ohjataan muihin palveluihin.</p>

4. MILLOIN JA MITEN TEHDÄ LASTENSUOJELUILMOITUS

Työntekijöiden on syytä huolestua ja tehdä lastensuojeluilmoitus, kun

- lasta laiminlyödään, eikä hän saa ikätasonsa edellyttämää hoitoa
- lasta pahoinpidellään, käytetään seksuaalisesti hyväksi tai alistetaan henkisesti
- lapsi on turvaton, liikaa yksin tai myöhään ulkona
- lapsi käyttäytyy poikkeavasti: voimakkaan levottomasti, ahdistuneesti, masentuneesti tms
- lapsi on itsetuhoinen, eikä välitä terveydestään
- lapsi tai nuori käyttää päihteitä
- lapsi varastelee tai käyttäytyy muuten rikollisesti
- ympäristössä joku aikuinen ahdistelee lasta

Lastensuojelulain 40 §:ssä säädetään ilmoitusvelvollisuudesta

Jos sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen tai seurakunnan palveluksessa taikka luottamus-toimessa oleva henkilö on virkaa tai tointa hoitaessaan saanut tietää ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta, hänen on ilmoitettava asiasta viipymättä sosiaalilautakunnalle. Myös muu kuin 1 mom. tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen.

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä puhelimitse tai kirjallisena virka-aikana lapsen asuinalueen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijälle. Sosiaaliasemien neuvonta ohjaa puhelun sosiaalityöntekijälle, mikäli ilmoittajalla ei ole tietoa, kuka lapsen tai perheen sosiaalityöntekijä on. Virka-ajan ulkopuolella Sosiaaliasema Paussi ottaa vastaan lastensuojeluilmoitukset.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä voi myös konsultoida huolta herättäneestä tilanteesta ja keskustella siitä, kuinka tilanteessa olisi hyvä toimia.

Lastensuojeluilmoituksesta tulee käydä ilmi seuraavat asiat:

- ilmoittajan nimi ja yhteystiedot
 - mihin tieto/huoli perustuu
 - mitä on tapahtunut
 - miten asia on tullut ilmoittajan tietoon
 - miten hän on työskennellyt lapsen ja hänen perheensä kanssa kyseisessä asiassa
- Kts. Liite 2.

Asiakkaan tulee saada tietää ilmoituksen tehneen viranhaltijan nimi ja muun ilmoittajan nimi, mikäli ilmoittaja on antanut siihen luvan. Muu kuin ilmoitusvelvollinen viranomainen voi tehdä lastensuojeluilmoituksen myös nimettömänä.

Sosiaalityöntekijä selvittää aina lapsen tilanteen lastensuojeluilmoituksen perusteella ja on asiakkaaseen yhteydessä.

Sosiaaliasemien yhteystiedot löytyy kaupungin internetsivuilta:

<http://www.tampere.fi/sosiaalipalvelut/sosiaalityo/sosiaaliasemat/>

5. MITÄ LASTENSUOJELU TEKEE

Asia	Mitä tehdään
Konsultaatio	<p>Lastensuojelun sosiaalityöntekijät antavat konsultaatiota työntekijöille lasta koskevissa kysymyksissä. Yhteydenotto voi tulla, kun huoli lapsen hyvinvoinnista herää esim. päiväkodissa, koulussa tai neuvolassa ja työntekijä pohtii jatkotoimien tarvetta tai lastensuojeluilmoituksen tekemistä.</p> <p>Konsultaation yhteydessä voidaan sopia jatkotyöskentelystä tai seurannasta.</p>
Lastensuojeluilmoituksen vastaanotto	<p>Lastensuojeluviranomaiset ottavat vastaan lastensuojeluilmoitukset. Suullisesti saadut ilmoitukset kirjataan sanatarkasti ja tehdään tarpeen mukaan tarkentavia kysymyksiä.</p> <p>Ilmoitukseen ei kirjata omia tulkintoja. On huomattava, että ilmoittajalle esitettyihin tarkentaviin kysymyksiin saattaa jo sisältyä tulkintaa tai oletuksia siitä, mistä voisi olla kysymys. Tämän vuoksi myös esitetyt kysymykset on syytä kirjata. Selvitetään, onko muita viranomaisia jo mukana selvittämässä asiaa.</p>
Lastensuojelun selvitys	<p>Lastensuojeluilmoituksen aiheellisuus on aina tarkistettava ja asiakkaaseen on otettava yhteyttä. Lapsen tilannetta selvittäessään sosiaalityöntekijöiden tulee tavata myös lasta ja keskustella lapsen kanssa.</p> <p>Vireilletulo johtaa alkuarvioinnin tekemiseen, jonka perusteella päätetään perheen kanssa neuvotellen mahdollisista lastensuojelullista toimenpiteistä.</p> <p>Sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa kutsua koolle myös moniammatillisen ryhmän, jossa on perheen lisäksi mukana perheen kanssa työskenteleviä asiantuntijoita. Ryhmä toimii kartoitus-, arviointi-, suunnittelu- ja työnjakofoorumina.</p>
Tutkintapyyntöjen tekemisen arvioiminen ja muu tilannearvio	<p>Kun selvitystä tehnyt sosiaalityöntekijä epäilee lapsen pahoinpitelyä tai seksuaalista hyväksikäyttöä, kutsuu hän koolle moniammatillisen asiantuntijaryhmän, jossa on mukana sosiaalityöntekijän lisäksi sosiaali- ja terveys-</p>

<p>Edunvalvojan hakeminen</p>	<p>toimen lakimies sekä perheneuvolan edustaja. Ryhmä pohtii tutkintapyynnön tekoa, lapsen turvallisuutta sekä edunvalvontaa. Ryhmä voi pohtia myös tarvittavan kriisiavun ja tuen järjestämistä lapselle ja hänen vanhemmilleen.</p> <p>Sosiaalityöntekijä voi konsultoida poliisia asiaan liittyvissä kysymyksissä. Ensisijaisesti konsultointipyynnöt osoitetaan tutkintayksikön päällikölle tai tutkinnan päivystävään komisariolle.</p> <p>Jos vanhempi tai muu huoltaja tulee pahoinpitely- tai hyväksikäyttö epäilyn vuoksi esteelliseksi, tai hän kieltäytyy viemästä lasta tarvittaviin tutkimuksiin, joudutaan lapselle määräämään edunvalvoja. Tämä saattaa olla tarpeen silloinkin, kun huoltajalla on läheinen suhde epäiltyyn.</p> <p>Kun kyseessä on sosiaalihuollon alaan kuuluva asia, sosiaalihuollon viranomainen on velvollinen ryhtymään toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi. (Sosiaalihuollon asiakaslaki 10.§). On tarkoituksenmukaista, että lapsella on sama edunvalvoja sekä mahdollisessa lastensuojelu- että rikosprosessissa.</p> <p>Edunvalvojan hakee sosiaali- ja terveystoimen lakimies yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa</p>
<p>Tutkintapyynnön tekeminen poliisille</p>	<p>Lastensuojelu tekee poliisille tutkintapyynnön joko omasta aloitteestaan tai jonkin lasta tutkivan yksikön tekemän ilmoituksen perusteella, kun epäillään lapsen kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä tai pahoinpitelyä.</p> <p>Tutkintapyynnön poliisille tekee keskitetysti sosiaali- ja terveystoimen lakimies. Ilmoitus voidaan jättää tekemättä, jos jokin taho on jo tehnyt rikosilmoituksen.</p>
<p>Osallistuminen esitutkintaan</p>	<p>Lastensuojelu osallistuu käynnistetyissä tutkimuksissa moniammatillisen työryhmän (TAYS, poliisi, lastensuojelu) työhön. Tarvittaessa lastensuojelu voi toimittaa työryhmässä sovitun työnjaon mukaisesti tietoa selvityksen tueksi, mm. perheen elämäntavasta, verkostoista ja historiasta.</p>
<p>Lastensuojelullinen arvio lapsen tilanteesta</p>	<p>Lastensuojelu arvioi lapsen tuen tarvetta ja turvallisuutta tutkimusten kestäessä ja niiden jälkeen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät voivat pyytää arvionsa tueksi lausuntoa lasta ja asiaa tutkivilta tahoilta.</p>

	<p>Poikkeustilanteissa, mikäli lapsi on akuutissa vaarassa, joudutaan turvautumaan (kiireelliseen) huostaanottoon lastensuojelulain edellyttämin kriteerein.</p> <p>Poliisitutkimusten antama mahdollisimman oikea kuva lapsen kokemuksista on osaltaan perusteena mahdollisesti tarvittavia lastensuojelun toimenpiteitä harkittaessa.</p> <p>Lasten oikeuspsykiatrisen tutkimuksen ajaksi (suositus 2-3kk) lastensuojelu voi tarvittaessa suositella, että lapsen ja hänen vanhempiensa tapaamisia rajoitetaan tai että ne toteutetaan valvottuina.</p> <p>Mikäli esitutkintaa ei aloiteta, arvioidaan, onko lapsella muista syistä lastensuojelun tarvetta. Lapsen kannalta on tärkeätä, että hänen lähipiirinsä pysyy tasapainoisena. Lastensuojelun tehtävä on myös rauhoittaa vanhempaa, joka näyttää elävän aiheettoman hyväksikäytön vallassa.</p> <p>Mikäli on ilmeistä, että mahdollinen hyväksikäyttö on tapahtunut perheen ulkopuolella ja vanhemmat huolehtivat lapsen hyvinvoinnista, ei ole tarvetta lastensuojelutoimenpiteisiin.</p>
--	---

6. MILLAINEN ON RIKOSPROSESSI

Rikosprosessiketjuun kuuluvat esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti sekä rangaistuksen täytäntöönpano. Rikosprosessi alkaa tutkintapyyntöstä, jonka jälkeen poliisi päättää aloitetaanko esitutkinta.

Jo ennen esitutkintaa poliisilla on mahdollisuus rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi, vihjetiedon selvittämiseksi tai epäillyn paljastamiseksi suorittaa tiedustelua ja tarkkailua.

Rikosprosessissa seuraavat esitutkinnan jälkeen syyteharkinta ja oikeudenkäynti. Rikosprosessissa on kysymys sen selvittämisestä, onko joku syyllistynyt rikokseen. Rikoksia ovat vain laissa sellaisiksi määritellyt teot.

Rikosprosessin tavoitteita ovat aineellinen totuus ja yksilön oikeusturva. Aineellisesti oikean ratkaisun periaate tarkoittaa pyrkimystä selvittää tapahtumien todellinen kulku. Oikeusturvavaatimuksessa puolestaan on ensi sijassa kysymys sen varmistamisesta, ettei syytön henkilö tule tuomituksi rangaistukseen. Tämä perustuu vahvaan käsitykseen siitä, että väärä langettava päätös on huomattavasti vahingollisempi kuin väärä vapauttava päätös. Useat rikosprosessin säännöt, kuten

- syyttömyysolettama, jonka mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä, ennen kuin rikos on tuomioistuimessa näytetty toteen,
- syyttäjän näyttötaakka, jonka mukaan syyttäjän velvollisuus on näyttää kaikki syytteeseen sisältyvät väitteensä toteen sekä
- syytetyn suosimisen periaate, minkä mukaan epäselviksi jäävät asiat tulkitaan syytetyn eduksi

tähtäävätkin nimenomaan oikeusturvavaatimuksen toteutumiseen.

RIKOSPROSESSI

Asia	Mitä tehdään
Tutkintapyyntö	Tutkintapyyntöön on kirjattava asianosaisten henkilötiedot (kenelle on tapahtunut), teonkuvaus (mitä epäillään tapahtuneen) sekä mahdolliset liitteet, kuten lääkärintodistukset. Jos on olemassa tieto tekijästä, ilmoitetaan myös se tutkintapyyntöön yhteydessä. Tutkintapyyntöä on mahdollista täydentää jälkikäteen. Siihen

	<p>olisi hyvä merkitä niiden henkilöiden yhteystiedot, jotka tuntevat tapahtumat yksityiskohtaisemmin. Teonkuvaus olisi pyrittävä tekemään niin yksityiskohtaiseksi, että siitä on tulkittavissa epäiltävissä olevan rikoksen tunnusmerkistö.</p> <p>Rikosilmoituksen tai tutkintapyynnön voi tehdä kuka tahansa. Lapsiin kohdistuvissa rikoksissa ilmoitukset tehdään yleensä joko huoltajien tai sosiaaliviranomaisten toimesta. Myös täysin sivulliset saattavat joissakin tapauksissa tehdä rikosilmoituksen. Ilmoitusta tehtäessä ei tarvitse olla tiedossa rikoksesta epäillyn henkilöllisyys.</p> <p>Rikosilmoitus voidaan tehdä joko suullisesti tai kirjallisesti. Lapsiin kohdistuvissa rikoksissa ilmoitukset tehdään yleensä viranomaisten toimesta kirjallisina tai huoltajien toimesta henkilökohtaisesti.</p> <p>Poliisilla on ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus.</p>
<p>Esitutkinta</p> <p>Kuulustelut</p>	<p>Poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. ETL 2.</p> <p>Esitutkinnassa on selvitettävä rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, ketkä ovat asianosaisia ja muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat eli rikoksen teko-aika, -paikka, -tapa. Myös asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus on selvitettävä, mikäli hän ROL3:9 §:n perusteella on pyytänyt syyttäjää ajamaan vaatimustaan. Lapsiin kohdistuvissa rikoksissa on asianomistajalla usein avustaja, joka myös ajaa nämä vaatimukset.</p> <p>Kuulustelut muodostavat keskeisen osan esitutkinnasta. Kuulustelujen suorittamisesta on säädetty esitutkintalaissa ja asetuksessa esitutkinnasta ja pakkokeinoista.</p> <p>Lasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei lapselle aiheuteta tarpeettomasti haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.</p> <p>Poliisin on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko lapseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.</p> <p>Lapsen oikeuspsykologinen haastattelu on esitutkintatoim</p>

Virka-avun pyyntö asiantuntijalausunnon hankkimiseksi	<p>menpiteenä asianomistajakuulustelu, jolloin sen suorittamisessa tulee soveltuvin osin noudattaa esitutkintasäännöstä.</p> <p>Kuulustelusta laaditaan yleensä kuulustelupöytäkirja. Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on kuitenkin tallennettava videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan kuva- tai äänitallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultavaa esimerkiksi nuoren iän vuoksi todennäköisesti voida siinä haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti. Pääsääntöisesti alle 15-vuotiaan kuulustelu tallennetaan videonauhalle.</p> <p>Epäiltäessä lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä pyydetään poliisin harkinnan perusteella virka-apua oikeuspsykiatriselta osastolta asiantuntijalausunnon hankkimiseksi (Poliisilaki 41§, Kansanterveyslaki 14.§2.mom.)</p> <p>Tampereella Tays:n Lasten oikeuspsykiatrinen työryhmä suorittaa lapsen tutkimisen asiantuntijanäkökulmasta. Työryhmän toimesta laaditaan kirjallinen lausunto, joka on osa esitutkinta-aineistoa. Lapsen haastattelut nauhoitetaan ja ne esitetään rikoksesta epäillylle esitutkinnan yhteydessä.</p>
Oikeuslääketieteelliset näytteet	<p>Akuuteissa tapauksissa suoritetaan päivystävän lääkärin toimesta tutkimukset oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamiseksi (esim. siittiöt, DNA, ulkoiset vammat jne.). Mikäli somaattiset tutkimukset ovat tarpeen, mutta kyseessä ei kuitenkaan ole ns. päivystystapaus, suoritetaan ne kuhunkin tilanteeseen parhaaksi katsotulla tavalla.</p>
Kuulustelut	<p>Kuulustelut muodostavat keskeisen osan esitutkinnasta. Tällöin pyritään keräämään mahdollisimman paljon tietoa tapahtumien kulusta ja selvittämään, mitä todellisuudessa on tapahtunut. Muilla kuin epäillyillä on totuusvelvollisuus. Epäillyn ei tarvitse edistää asian selvittämistä ja hän voi olla jopa vastaamatta esitettyihin kysymyksiin.</p>
Pakkokeinot	<p>Poliisin käytössä olevista pakkokeinoista on säädetty pakkokeinolaissa (PKL). Käytettävissä olevat pakkokeinot on porrastettu rikosten vakavuusasteen mukaan. Esim. lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (RL 20:6 max 4v vankeutta) ollessa kyseessä voidaan suorittaa mm. kotietsintä ja pidättäminen/vangitseminen. Oikeuden päätöksellä on mahdollista hankkia myös televalvontatiedot rikoksesta epäillyn käyt-</p>

<p>Esitutkintapöytäkirja</p>	<p>tämästä teleliittymästä ja asianomistajan suostumuksella myös asianomistajan käyttämästä teleliittymästä.</p> <p>Esitutkinnan päätyttyä laaditaan tutkinnassa kertyneestä aineistosta esitutkintapöytäkirja, jos se on asian jatkokäsittelyn kannalta tarpeellinen. Pöytäkirjaan otetaan kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä sekä liitetään tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan asian kannalta merkitystä.</p>
<p>Esitutkinta-aineiston julkisuus</p>	<p>Esitutkinta-aineiston julkisuutta säätelee esitutkintalaki (ETL) sekä Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Lähtökohteisesti asianosaisella (RE ja AO) on oikeus saada tietää mitä esitutkinnassa on käynyt ilmi niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi (ETL 11§, L Viranomaisten toiminnan julkisuudesta 11§2 mom. 2 kohta).</p> <p>Esitutkintapöytäkirja tulee yleisöjulkiseksi kun asia on ollut esillä tuomioistuimessa, syyttäjä tehnyt syyttämättäjäntämispäätöksen tai poliisi tehnyt ei rikosta päätöksen. Esitutkinnan ollessa kesken poliisi päättää aineiston mahdollisesta luovuttamisesta asianosaisille (esim. oikeuspsykiatrian lausunto).</p> <p>Esitutkinnassa kertynyt aineisto voidaan erikseen salata poliisin toimesta salauksen perustuessa Lakiin viranomaisten toiminnan julkisuudesta 6:24. Yksityisyyteen liittyvien arkaluontoisten tietojen osalta näin usein menetelläänkin eli asiakirjat eivät tule yleisöjulkisiksi. Asianosaisille nämä asiakirjat kuitenkin annetaan. Erikseen on säädetty oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiin liittyvän aineiston salassapidosta.</p>
<p>Esitutkinnan lopettaminen</p>	<p>Esitutkinnan perusteella laadittu esitutkintapöytäkirja toimitetaan syyttäjälle syyteharkintaan.</p> <p>Esitutkinta voidaan myös lopettaa poliisin päätöksellä saattamatta asiaa syyttäjän harkintaan, jos esitutkinnassa on käynyt selville ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä (ETL 43§). Tällöin tutkinnanjohtaja tekee tutkinnan lopettamispäätöksen.</p>
<p>Lasten oikeuspsykiatrinen tutkimus osana esitutkintaa</p>	<p>Tutkimusprosessi käynnistyy poliisin tehdessä virka-apupyynnön asiantuntija-avusta rikosasian selvittelyssä. Tutkimusta johtaa poliisi.</p> <p>Tampereella tutkimukset on keskitetty lasten osalta Tampereen yliopistollisen sairaalan lastenpsykiatrian klinikan lasten</p>

	<p>oikeuspsykiatriselle työryhmälle.</p> <p>Tutkimusprosessi erikoissairaanhoidossa alkaa viranomaispalaverilla, jossa on mukana tutkimusta johtava poliisi, lapsen asioita hoitava sosiaalityöntekijä sosiaalitoimesta ja lasten oikeuspsykiatrisen työryhmän jäseniä. Viranomaispalaverissa kootaan yhteen tähänastiset tiedot/huolenaiheet seksuaalisen hyväksikäytön epäilyyn liittyen ja sovitaan mm. tutkimusten yhteydessä huomioitavista seikoista, lapsen turvaamisesta yms.</p> <p>Viranomaisneuvottelun ja tulohaastattelujen pohjalta työryhmässä tehdään tutkimussuunnitelma. Seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkimus koostuu lapsen oikeuspsykologisista haastatteluista, vanhempien haastatteluista, lastenpsykiatrisesta arvioinnista, työryhmän sisäisistä neuvotteluista sekä tarvittaessa vuorovaikutustutkimuksista.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella työryhmä antaa asiantuntijalausunnan poliisille, jossa tuodaan esille tutkimustulokset, vaihtoehtoiset hypoteesit ja työryhmän johtopäätös seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn suhteen. Työryhmä antaa myös suositukset lapsen hoidosta sekä tarvittaessa suositukset tapaamisiin ja huoltoon liittyen.</p>
Syyteharkinta	<p>Esitutinnan valmistuttua poliisi toimittaa kertyneen aineiston syyttäjälle syyteharkinnan suorittamista varten, paitsi jos jo tutkinnassa on tullut selväksi, ettei syytteitä voida nostaa. Hankalimmissa asioissa syyttäjä ja poliisi tekevät yhteistyötä jo esitutinnan aikana sen varmistamiseksi, että kaikki syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat varmasti selvitetään ja asia tulee esitutkinnassa valmisteltua siten, että tarpeellinen todistelu voidaan oikeudenkäynnissä ottaa vastaan yhdellä kertaa.</p> <p>Syyteharkinnassa syyttäjä esitutkintamateriaalin perusteella harkitsee, onko asiassa syytteen nostamiseksi vaadittavia "todennäköisiä syitä" rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Kynnys syytteen nostamiselle on huomattavasti korkeampi kuin esitutkinnan aloittamisen "syytä epäillä". Syyttäjä voi vielä tässä vaiheessa määrätä suoritettavaksi lisätutkimuksia.</p> <p>Mikäli syyttäjä katsoo näytön riittävän, hän tekee oikeudelle kirjallisen haastehakemuksen, joka sisältää syytteen jutussa. Ellei näyttö riitä, syyttäjä laatii kirjallisen, perustellun pää-</p>

	töksen syyttämättä jättämisestä.
Oikeudenkäynti	<p>Käräjäoikeus määrää oikeudenkäynnin ajankohdan ja kutsuu paikalle tarvittavat henkilöt. Oikeudenkäynti tapahtuu pääsäännön mukaan rikoksen tekopaikan tuomioistuimessa. Oikeudenkäytössä lähtökohtana on julkisuus. Laissa määritellyissä tapauksissa tuomioistuin voi kuitenkin määrätä asian käsiteltäväksi yleisöltä suljetuin ovin ja aineiston pidettäväksi salassa. Esimerkiksi seksuaalirikosten ollessa kyseessä näin yleensä myös tapahtuu.</p> <p>Oikeudenkäynti on järjestetty välittömäksi, suulliseksi ja keskitetyksi. Tällä tarkoitetaan, että samat, asian ratkaisevat tuomarit ovat läsnä koko käsittelyn ajan, ainoastaan suullisesti oikeudessa esitetty aineisto otetaan huomioon ja juttu pyritään käsittelemään yhtäjaksoisesti loppuun. Tärkeitä periaatteita ovat myös syyttämismenetelmä ja kuulemisperiaate. Syyttäjän tehtävänä on ajaa juttunsa, eikä tuomioistuin voi perustaa tuomiotaan mihinkään sellaiseen seikkaan, mihin syyttäjä ei nimenomaan ole vedonnut. Esitetyistä väitteistä ja vaatimuksista on kuultava jutun kaikkia osapuolia.</p>
Oikeudenkäynnin vaiheet	<p>Tuomioistuimen todettua paikalla olijat ja varmistettua, ettei aloittamiselle ole mitään esteitä, etenee oikeudenkäynti seuraavien päävaiheiden mukaisesti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Syyttäjän syyte ja muut vaatimukset. 2. Asianomistajan (uhrin) vaatimukset. 3. Vastaja eli epäillyn lyhyt kannanotto vaatimuksiin. 4. Syyttäjän avauspuheenvuoro (asian tarkempi esittely). 5. Asianomistajan ja vastajan avauspuheenvuorot. 6. Näytön esittäminen (todistelu). 7. Asianosaisten loppupuheenvuorot. 8. Keskustelu seuraamuksista. <p>Kun nämä vaiheet on käyty loppuun, jää tuomioistuin harkitsemaan päätöstään, joka annetaan joko samassa oikeudenkäyntitilaisuudessa tai (vaativimmissa asioissa yleensä) noin viikon-parin valmisteluajan jälkeen.</p> <p>Langettava päätös edellyttää, ettei syyttäjän esittämä näyttö ole jättänyt tuomioistuimen jäsenille mitään järkevää epäilyä syytetyn syyllisyydestä. Kynnys on jälleen selvästi korkeampi kuin edellisessä rikosprosessin portaassa.</p>
Vastajan velvollisuus	Oikeudenkäynnissä (tai muissakaan rikosprosessin vaiheissa) vastaajalla ei ole mitään velvollisuutta pysyä totuudessa

Asianomistajan velvollisuus	<p>ja hänellä on oikeus kokonaan vaietakin.</p> <p>Asianomistajalla puolestaan on niin sanottu negatiivinen totuusvelvollisuus. Tämä tarkoittaa, että hänellä ei ole velvollisuutta kertoa mitään eikä hänen myöskään tarvitse vastata esitettyihin kysymyksiin. Puhuessaan hänellä on kuitenkin velvollisuus pysyä totuudessa.</p> <p>Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu epäillyn mahdollisuus esittää kysymyksiä henkilöille, jotka kertovat hänen syyllisyydestään. Koska pienen lapsen henkilökohtainen kuuleminen oikeussalissa on yleensä mahdotonta eikä epäillyn kyselyoikeutta voida siten toteuttaa oikeudenkäynnissä, tulee tästä epäillyn oikeudesta huolehtia (esitutkintalain 39a §:n mukaisin menettelyin) jo esitutkintavaiheessa.</p>
<p>Todistajana toimiminen oikeudessa</p> <p>Asiantunteva todistaja</p> <p>Todistajankuulustelu</p>	<p>Todistajalla on nk. positiivinen totuusvelvollisuus. Hänen on vastattava esitettyihin kysymyksiin sekä oma-aloitteisesti ja totuudenmukaisesti kerrottava kaikki, mitä hän tutkittavasta asiasta tietää. Sosiaali- ja terveydenhuollon salassapitovelvollisuus väistyy, paitsi asiakkaan antaessa suostumuksensa, myös milloin on kyse asiasta, josta voi tulla vankeutta kuusi vuotta tai enemmän. Tällaisia asioita ovat mm. törkeä pahoinpitely ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.</p> <p>Todistaja kertoo tavallisimmin omista asioista koskevista havainnoistaan. Niin sanottu asiantunteva todistaja, esimerkiksi lääkäri, kertoo kuitenkin havaintojensa lisäksi myös asiaan liittyvistä kokemussäännöistä. Asiantuntevan todistajan lausunnot odotetaan omien havaintojen kertomisen lisäksi erityisesti huolellista tutkimusmenetelmien, sovellettujen kokemussääntöjen, niiden luotettavuuden ja mahdollisten virhelähteiden selvittämistä sekä johtopäätösten esittämistä neutraalilla, puolueettomalla ja maallikolle ymmärrettävällä tavalla.</p> <p>Todistajankuulustelun aloittaa yleensä todistajan oikeudenkäynnissä nimennyt osapuoli, minkä jälkeen vastapuoli saa tehdä omat kysymyksensä. Nimenneen osapuolen suorittamassa ns. pääkuulustelussa pyritään asiaa käsittelemään laajoina kokonaisuuksina, antaen mahdollisimman paljon tilaa todistajan omalle vapaalle kerronnalle. Vastapuolen suorittamassa pääkuulustelussa voidaan esittää hyvinkin kiperiä, kärjekkäitä ja johdattelevia kysymyksiä. Vastakuulustelun tavoitteena onkin rakentaa ja vahvistaa vaihtoehtoisia selitysmalleja sekä horjuttaa päätodistelun uskottavuutta.</p>

	<p>Kysymykseen, johon vastaamiseen todistajan asiantuntemus tai tieto ei riitä ainoa oikea vastaus on: "en tiedä".</p> <p>Oikeuden puheenjohtajan tehtävä on jakaa puheenvuorot ja evätä ilmeisesti asiaan kuulumattomat tai sopimattomat kysymykset.</p>
Johtopäätökset	<p>Tuomioistuimen tehtävä on lopulta arvioida todistajankertomusten näyttöarvo vapaan todistusharkinnan mukaisesti sekä, harkittuaan kaikkia asiassa esille tuotuja seikkoja, tehdä niistä lopulliset johtopäätökset.</p>
Avustajan käyttö oikeudessa	<p>Lähtökohtaisesti asianomistajalla on oikeus oikeudenkäyntiavustajaan (ROL 2 luku), jonka palkkio maksetaan valtion varoista, kun kyseessä on RL 20 luvussa tarkoitettu siveellisyysrikos (esim. lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö) tai rikoslain 21 luvun 1-6 §:ssä tarkoitettu henkeen ja terveyteen kohdistuva rikos. Vaihtoehtoisesti voidaan asianomistajalle määrätä tukihenkilö, mikäli hän ei esitä oikeudessa vaatimuksia.</p> <p>Lapsen ollessa asianomistajana on hänellä pääsääntöisesti oikeus avustajaan, jonka palkkio maksetaan valtion varoista.</p>

OSA 2. LAPSEN JA PERHEEN TUKI

7. MITEN LASTA JA PERHETTÄ TUETAAN

7.1. Hoidon ja tuen tarpeen arviointi

Traumatisoiva tapahtuma on mikä tahansa yksilön kokema uhkaava tilanne, joka aiheuttaa voimakkaan reaktion ja häiritsee normaalia elämää. Trauma määritellään fyysiseksi tai psyykkiseksi vaurioksi tai haavaksi. Ihminen voi traumatisoitua myös esim. perheväkivaltatilanteissa, joissa ei itse ole joutunut väkivallan kohteeksi, mutta on joutunut seuraamaan väkivaltaisia tapahtumia sivusta.

Traumaattinen kriisi on henkinen tila, jossa ulkoinen tilanne uhkaa ihmisen olemassaoloa, sosiaalista identiteettiä tai estää ihmistä saamasta tarpeensa tyydytystä. Seurauksena on tunne tilanteen hallinnan menettämisestä ja olemassa olevien selviytymiskeinojen riittämättömyydestä.

Ihmiset toipuvat kriiseistä eri tavoin ja tarvitsevat erilaisia keinoja avukseen. Keskeistä kriisistä selviytymisessä on, että tapahtuneesta voi puhua. Puhumisen lisäksi erilainen toiminta, mielikuvat ja ajatukset kokoavat kriisin särkemää itseluottamusta ja vahvistavat uskoa selviytymiseen. (Huhtalo-Kuhanen-Pyykkö 2003)

Perheväkivaltaa sivusta seurannut tai kaltoinkohtelun kohteeksi joutunut lapsi tai nuori on kokenut traumatisoivan tapahtuman. Hän tarvitsee apua joko akuuttiin tai pitkään jatkuneeseen kriisiin. Lapsen ja nuoren avuntarvetta ja auttamistapaa arvioitaessa tulee ottaa huomioon paitsi kaltoinkohtelun intensiteetti ja kesto, myös lapsen persoonallisuus, aikaisemmat kokemukset, ihmissuhteiden laatu, mahdollisuus korjaaviin kokemuksiin sekä ympäristön tarjoama tuki. (Holmberg 2000)

Lapsen, nuoren ja perheen hoidon ja tuen tarpeen arviointia tekevät ne työntekijät, jotka työskentelevät heidän kanssaan. Sosiaaliasemien sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on pitää huolta siitä, että lapsen ja perheen hoidon ja tuen tarve on arvioitu ja se järjestetään tarpeen mukaan. Hoidon ja tuen tarpeen arviointia varten sosiaalityöntekijä voi pyytää konsultaatiota tai lausuntoa esim. perheneuvolasta tai lasten- ja nuortenpsykiatrian asiantuntijoilta ja perhe voidaan ohjata hoitoa antavien tahojen asiakkaaksi.

7.2. Kriisihoito

Kaltoin kohtelua kokenut tai väkivaltaa sivusta katsonut lapsi tarvitsee usein kriisiapua esimerkiksi psykososiaalisen tuen muodossa. Kriisiapua voi antaa lapsen kanssa työtä tekevä työntekijä tai ammattiauttaja. Kriisiapua voi antaa myös lapselle tai nuorelle läheinen henkilö, joka itse ei ole akuutissa kriisissä.

Kriisiapu on ”ensiapua”, jolla voi olla pitkäaikaisia myönteisiä vaikutuksia. Kun lapseen kiinnitetään huomiota ja hänen kokemuksiinsa ja suruunsa suhtaudutaan vakavasti, hän saa luvan tunteisiinsa ja pahaan oloonsa. Lapselle tulee kokemus, että on oikein pyytää apua, turvaa ja lohtua aikuisilta, eikä väkivallan taakkaa tarvitse kantaa yksin. Onnistunut ensiapu helpottaa lasta myös jatkossa luottamaan aikuiselta saamaan apuun. (Holmberg 2000)

Kun työskentelet väkivaltaa kokeneen lapsen kanssa, kriisiavussa on hyvä huomioida seuraavia asioita:

- Anna lapselle tilaisuus kahdenkeskiseen aikaan kanssasi.
- Huomioi lasta erityisesti ja mahdollista keskustelun syntyminen.
- Pyri olemaan läsnä ja kuuntelemaan, mitä lapsi haluaa kertoa.
- Kerro lapselle, että hänestä pidetään huolta ja että aikuiset hoitavat asiaa.
- Puhu tilanteesta totuudenmukaisesti ottaen huomioon lapsen kehitystaso.
- Piirrä, askartele tai leiki lapsen kanssa. Piirtäminen traumatisoivan tapahtuman jälkeen auttaa lasta purkamaan tilanteen tuomaa stressiä.
- Kerro lapselle, että väkivalta ei ole oikein.
- Anna lapsen levätä ja kerätä voimia.
- Anna lapselle tilaa ja aikaa työstää tapahtunutta turvallisessa ympäristössä leikin ja arkirutiinien kanssa.
- Usko aina lasta, jos hän kertoo kaltoin kohtelusta tai pyytää sinulta apua.
- Kerro, että väkivalta ei ole koskaan lapsen syy.
- Pidä huolta siitä, että lasta ei kaltoin kohteluasian hoidossa unohdeta.
- Tue ja vahvista lapsen omia lähiverkostoja toimimaan edellä olevien periaatteiden mukaisesti lapsen tukena.

Lisätietoa perheväkivallan käsittelemiseen liittyvistä perusteista, mahdollisuuksista ja menetelmistä löytyy mm. Tiina Holmbergin kirjasta *Lapset ja väkivalta*.

7.3. Lapsen ja perheen tuki tutkimusprosessin aikana

Kun lapsen kaltoinkohtelu epäily on tullut ilmi ja asiasta on tehty tutkintapyyntö poliisille, käynnistyy asiassa rikosprosessi. Tämän prosessin aikana selvitetään, onko lapsi joutunut kaltoinkohtelurikoksen uhriksi. Ennen tämän tutkimusprosessin valmistumista ei tule aloittaa lapsen mahdollisesti tarvitsemaa terapiaa eikä antaa suosituksia lapsen huollon määräämisestä kuin väliaikaisesti. Lapsi ja perhe voi olla kuitenkin erityisen tuen tarpeessa ja sitä on yhdessä arvioitava.

Lapsen ja perheen kanssa työskentelevä lastensuojelun sosiaalityöntekijä arvioi lapsen ja perheen tuen tarpeen yhteistyössä muiden lapsen ja perheen tilanteen tuntevien työntekijöiden kanssa. Tuen tarvetta voidaan arvioida asiantuntijaryhmässä, jonka lastensuojelun sosiaalityöntekijä kutsuu koolle pohtiessaan tutkintapyyntönsä tekemistä poliisille kaltoinkohtelu epäilystä. Tähän asiantuntijaryhmään sosiaalityöntekijä kutsuu sosiaali- ja terveystoimen lakimiehen sekä perheneuvolan työntekijän. Yhdessä arvioidaan, millaista tukea lapsi ja perhe tarvitsevat tutkimusprosessin aikana ja miten tuki olisi hyvä järjestää. Myös lapsen turvallisuus ja huostaanoton tarve arvioidaan.

Lapsen kannalta on tärkeää, että hänen lähipiirinsä pysyy tasapainoisena, ja että hänelle tutut arkitiinit säilyvät. Lasta voidaan auttaa tutkimusprosessin aikana antamalla tukea lapsen vanhemmalle tai perheelle, jonka kanssa lapsi asuu. Mikäli kaltoinkohtelu on tapahtunut perheen ulkopuolisen tekijän toimesta, vanhempien lapselle antama tuki on tärkeää. Vanhempien kanssa keskustellaan tilanteesta ja sen aiheuttamista tunteista ja pyritään tukemaan vanhempia toimimaan lapsensa tukena prosessin aikana. Vanhempien kanssa pohditaan, miten lapsen arki on hyvä järjestää, niin että se on lapselle turvallista ja hyvinvointia tukevaa.

Tilanteissa, joissa kaltoinkohtelusta epäillään lapsen perheenjäsentä, on arvioitava vanhempien kyky tukea ja turvata lapsen tilanne. Myös mahdollisten lastensuojelullisten tukitoimien tarpeellisuus on arvioitava. Lastensuojelulliset tukitoimet on esitelty tarkemmin kohdassa 8.1.

7.4. Lapsen ja perheen hoito ja tuki tutkimusprosessin jälkeen

Lapsen hoito

Kun kaltoinkohteluun liittyvä tutkimusprosessi on loppunut, on tärkeää arvioida uudelleen lapsen ja perheen tuen tarve. Hoidon tarpeen arviointi tulee tehdä aina tapauskohtaisesti.

Seksuaalisesti hyväksikäytetty tai pahoinpidelty lapsi tai nuori voidaan ohjata saamaan yksilöterapiaa. Yksilöterapian muodot ja menetelmät voivat vaihdella lapsen tilanteen ja iän mukaan.

Kaltoinkohtelun traumatisoiman lapsen voi ohjata väkivaltaa kokeneiden lasten vertaisryhmiin. Ryhmässä lapsi voi keskustelun, toiminnallisuuden, kertomusten, kuvallisen ilmaisun ja draaman avulla käsitellä kokemiaan asioita turvallisessa ympäristössä samanlaisia asioita kokeneiden lasten kanssa. Ryhmä antaa mahdollisuuden myönteisiin kokemuksiin.

Lapsi ja nuori voi saada myös fokuoitetua kriisiterapiaa tai pitkäkestoista post-traumaterapiaa, jos hän kärsii traumaperäisestä stressireaktiosta

Lasten ja nuorten yksilö- tai ryhmäterapian rinnalla voi vanhemmille olla omat tukikäynnit tai vertaisryhmät.

Perheen muiden jäsenten hoito

Perheen muiden jäsenten tuen ja hoidon tarve on arvioitava. Mahdollisten syyllisyydentunteiden ja ahdistuksen työstäminen voi olla tarpeen. Perheen jäseniä voidaan tavata erilaissa kokoonpanoissa ja eri vaiheissa. Hoitomuotoja voivat olla yksilöterapiat tai erilaiset ryhmäterapiat tai vertaistukiryhmät.

8. MISTÄ TUKEA JA HOITOA VOI SAADA

8.1. Lastensuojelulliset tukitoimet

Sosiaalityöntekijän ensisijaisia työskentelytapoja ovat keskustelut, ohjaus ja neuvonta. Perheen kanssa etsitään yhdessä ratkaisua ongelmiin ja mietitään, mitä palveluja perhe voi käyttää. Tarvittaessa sovitaan myös avohuollon tukitoimenpiteiden aloittamisesta. Lapsen kaltoinkohteluasiassa lapsen asioita hoitava sosiaalityöntekijä arvioi perheen ja muiden viranomaisten kanssa, millaista tukea ja hoitoa lapsi ja hänen perheensä voisi tarvita.

Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle laaditaan huoltosuunnitelma (LSL 11§ ja 4§), johon kirjataan työskentelyn tavoitteet ja ajanjakso. (kts. LSL luku 4:12-15 ja <http://www.tampere.fi/sosiaalipalvelut/lastensuojelu/avohuolto/index.html>)

Avohuollon tukitoimet

Tukihenkilö tai -perhe	Tukihenkilö auttaa lasta, nuorta tai perhettä tai lapsi käy tukiperheessä esim. viikonloppuisin.
Perhetyö (Kotipalvelu)	Kunnallinen perhetyöntekijä auttaa arjen sujumisessa ja tukee vanhempia lasten kasvatuksessa perheen omassa kodissa.
Perheryhmät	Tampereella toimii Hervannassa, Multisillassa, Tesomalla ja Kalevassa kunnalliset perheryhmät, joissa vanhemmat käyvät yhdessä lapsen kanssa suunnitelmallisesti tietyn ajanjakson. Perheryhmässä tuetaan lasten ja vanhempien hyvää vuorovaikutusta ja arjen sujumista.
Lastenhoidon järjestäminen	Lapselle järjestetään päivähoitopaikka/iltapäiväkerho tai perhettä ohjataan hakemaan itse lastenhoitoapua
Lapsen koulunkäynnin, harrastusten ja lomatoiminnan tukeminen taloudellisesti	Lasta voidaan tukea mm. koulutarvikkeiden hankinnassa, harrastustoiminnassa ja perhettä voidaan avustaa virkistystoimintaan osallistumisessa.
Terapiapalvelut	Lapsi, nuori ja perhe voidaan ohjata esim. perheneuvolan palvelujen piiriin.

Toimeentulotuki	Perheelle voidaan myöntää toimeentulotukea lastensuojelullisin perustein.
Erilaisten yhteisöjen palvelut ja verstaistuki	Useilla järjestöillä, projekteilla ja seurakunnilla on lapsiperheille suunnattua tukitoimintaa. Lisäksi on erityisryhmille tarkoitettuja palveluja, mm. yksinhuoltajille ja maahanmuuttajille.
Perhetukikeskusten perhe- ja avotyö	Kalevan, Raholan, Leinolan ja Päiväperhon perhetukikeskukset tukevat joko koko perhettä tai erityisesti yhtä tai useampaa lasta.
Perhekuntoutus	Perhekuntoutukseen osallistuu lapsi yhdessä vanhempansa kanssa.
Lyhytaikainen avohuollon sijoitus	Lapsi voidaan sijoittaa perheeseen tai perhetukikeskukseen, jos tilanteen arvioidaan korjaantuvan lyhyen ajan sisällä. Avohuollon sijoitus on mahdollinen vain, jos sekä huoltajat että 12 vuotta täyttänyt lapsi/nuori itse sen hyväksyvät. Alle 12 –vuotiaan sijoitus voi kestää enintään kaksi kertaa kolme kuukautta.
Lapsen edunvalvonta esitutkinnassa ja oikeudessa	Sosiaalilautakunnan edustaja on läsnä alle 18-vuotiaan nuoren poliisikuulustelussa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Tampereella sosiaalilautakuntaa edustaa sosiaaliasema Paussin työntekijä, joka esittää oman näkemyksensä nuoren teosta, lastensuojelun tukitoimien käyttömahdollisuuksista ja mahdollisen rangaistuksen vaikutuksesta nuoren kasvuun ja kehitykseen.

Huostaanotto

Toisinaan avohuollolliset tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai ne ovat riittämättömiä. Tällöin aloitetaan lapsen huostaanoton valmistelut.

Lastensuojelulain mukaan sosiaalilautakunnan on otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos seuraavat kohdat ovat samanaikaisesti voimassa:

1. Puutteet lapsen huollossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

2. Avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi

3. Sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista

Kaksi sosiaalityöntekijää valmistelee työparina huostaanottoa ja sijoitusta koskevat asiat yhdessä perheen ja yhteistyökumppaneiden kanssa.

Lapsen sijoittamisesta sijaishuoltoon päätetään huostaanoton yhteydessä. Sijaishuoltopaikka voi olla sijaisperhe, perhetukikeskus, ammatillinen perhekoti tai muu lastensuojelulaitos.

Lasta ja vanhempia sekä muita asianosaisia kuullaan ja heidän mielipiteensä otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon. Tarvittaessa lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon ilman asianosaisten suostumusta. Tarvittaessa lapsen yhteydenpitoa esim. kaltoinkohtelusta epäiltyyn voidaan rajoittaa (kts. LSL luku 5:16-21, LSL 25§ ja lsa 9§).

Kiireellinen huostaanotto

Lapsi voidaan ottaa kiireellisesti huostaan, jos hän on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen huostaanoton ja sijaishuollon tarpeessa. Kiireellinen huostaanotto lakkaa viimeistään 14 päivässä päätöksen tekemisestä, jollei sitä tänä aikana oteta käsiteltäväksi huostaanottoasiana. Asia on tällöin käsiteltävä viivytyksettä ja viimeistään 30 päivän kuluessa kiireellisen huostaanoton tekemisestä. Vakavassa lapsen kaltoinkohteluasiassa kiireellinen huostaanotto voi olla tarpeellinen lapsen turvaamiseksi. (kts. LSL , luku 5:18)

8.2. Perheneuvola

Perheneuvolan asiakastyö

Tampereen kaupungin perheneuvola on lapsiperheiden käytettävissä lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvissä kysymyksissä ja perheen vuorovaikutusongelmissa. Perheneuvolaan ei tarvita lähetettä, vaan asiakkaiden odotetaan itse ottavan yhteyttä. Asiakas voi varata perheneuvolasta aikaa itse tai yhteistyössä työntekijän kanssa.

Tutkimus- ja hoitotyössä toimivat moniammatilliset tiimit, joihin kuuluu lastenpsykiatreja, psykologeja ja sosiaalityöntekijöitä. Kasvatus- ja perheneuvonnan lisäksi perheneuvola tarjoaa lapsiperheiden erotilanteissa avioliittolain mukaista perheasioiden sovittelupalvelua.

Perheneuvolan tutkimustiimit ja Tays:n lastenpsykiatrian klinikka ohjaavat perheneuvolan hoitotiimiin jatkohoitoa tai pitkäkestoista terapiaa tarvitsevat lapset, perheet ja parit.

Perheneuvolan neuvonta- ja konsultaatiopalvelut

Lasten ja perheiden asioissa ovat perheneuvolan neuvonta- ja konsultaatiopalvelut kaupungin muiden yksiköiden käytettävissä. Perheneuvolassa toimii väkivaltakysymyksiin perehtynyt työryhmä, jolta perustason työntekijät voivat pyytää konsultaatiota lasten kaltoinkohteluun liittyvissä kysymyksissä.

Kun lastensuojelun sosiaalityöntekijä pohtii mahdollista tutkimuspyynnön tekemistä poliisille lapsen kaltoin kohtelusta, voi hän tarvittaessa kutsua kokoon asiantuntija työryhmän, johon kuuluu lastensuojelun sosiaalityöntekijä, sosiaali- ja terveystoimen lakimies sekä perheneuvolan väkivaltakysymyksiin perehtyneen työryhmän jäsen.

<http://www.tampere.fi/perhepalvelut/perheneuvola/index.html>

8.3. Nuorisopsykiatrian työryhmä

Tampereen kaupungin Nuorisopsykiatrian työryhmä toimii Sosiaalivirastotalossa, Koulukadulla. Työryhmä tekee joustavaa perhekeskeistä nuorisopsykiatrista työtä avohoidossa, jossa tavoitteena on erityisesti 13 - 17 -vuotiaiden mielenterveyden häiriöiden varhaistunnistaminen ja hoito.

Työryhmä tarjoaa seuraavia palveluita tamperelaisille nuorille ja heidän perheilleen

- Nuorisopsykiatrinen tutkimus: 3 - 5 yksilökäyntiä, perheen tapaaminen
- Polikliininen nuorisopsykiatrinen hoito (yksilöhoidot pääsääntöisesti 10 - 25 käyntiä)

Uudet yhteydenotot puhelinaikana kouluterveydenhuollon tai muun viranomaistahon kautta. Lääkärin lähetettä ei tarvita.

www.tampere.fi/terveyspalvelut/mielenterveys/hoido/nuorisopsykiatria

8.4. Nuorisoneuvola

Nuorisoneuvolasta saa terveydenhoitajien, lääkärin ja psykologin palveluja, jos on alle 22-vuotias tamperelainen eikä kuulu työ- tai opiskelijaterveydenhuollon piiriin. Nuorisoneuvolan psykologi tukee nuoren itsenäistymistä, hoitaa lievempiasteisia psyykkisiä häiriöitä ja kriisejä sekä ohjaa tarvittaessa jatkohoitoon. Nuorisoneuvolasta saa apua seksuaalisuuteen, ehkäisyyn (ehkäisyn aloitus ja seuranta), alle 15-vuotiaiden jälkiehkäisyyn, raskaudenkeskeytykseen, sukupuolitauteihin, kuumautisvaivoihin, seurusteluasioihin, omiin huoliin ja/tai terveyteen liittyvissä asioissa.

Kouluterveydenhuollosta lukiolaiset ohjautuvat nuorisoneuvolan psykologille, myös ulkopaikkakuntalaiset. Asiakkaat tilaavat itse ajan, lähetettä ei tarvita.

<http://www.tampere.fi/terveyspalvelut/neurolat/nuoriso>

8.5. Tays

Lastenpsykiatrian poliklinikka

Lastenpsykiatrian poliklinikka tarjoaa erikoissairaanhoidon lastenpsykiatrian avohoitopalveluina mm. kriisihoitoa, tutkimuksia, lapsen ja perheen hoitoa, ryhmähoitoa, lastenpsykiatrista kuntoutusta, konsultaatiota, työnohjausta ja asiantuntija-apua. Kohderyhmä on 0-14 vuotiaat lapset ja heidän verkostonsa.

<http://www.tays.fi/tays/sairaanhoito/lastenpsykiatria/poliklinikka.htm>

Nuorisopsykiatrian klinikka

Nuorisopsykiatrian klinikka tarjoaa apua nuorille mm. traumaattisessa kriisissä. Nuorisopsykiatrian klinikan asiakkaat ovat pääosin 14 – 20-vuotiaita, mutta ikärajoja pyritään valtakunnallisesti yhtenäistämään ja tarjoamaan palveluita 13- 22-vuotiaille. Nuorisopsykiatrian osastoilla kuitenkin hoidetaan vain alle 18-vuotiaita nuoria.

<http://www.tays.fi/tays/sairaanhoito/nuorisopsykiatria/index.htm>

8.6. Järjestöt ja seurakunnat

Perhe voi hakea myös itse apua tai perhettä voidaan ohjata hakemaan apua tamperelaisilta palveluja tarjoavilta tahoilta.

Seurakunnat ja järjestöt tarjoavat tuki-, kriisi- ja terapiapalveluja asiakkaille. Palvelujen tarjoajista löytyy tietoa mm. Aamulehdestä ja internet-sivuilta.

Palveluja tarjoavat mm.

Tampereen ensi- ja turvakoti,

www.ensijaturvakotienliitto.fi/3jasenet/tampere.html

Turvaa ja apua perheväkivallan uhreille ja sen uhan alla eläville perheenjäsenille

Punaisen Ristin Nuorten Turvatalo, www.nuortenturvatalo.fi

Kriisiapua ja neuvontaa nuorille

Setlementti Naapuri, www.naapuri.fi

Likkalinja – puhelinpalvelu ja tukiryhmät seksuaalista häirintää kohdanneille tytöille, kriisipalveluja, rikosuhripäivystystä ja debriefing toimintaa

Tampereen Kriisikeskus Osviitta, <http://soonyritys.net/osviitta/>

Tampereen seurakunnat, www.tampereenseurakunnat.fi

OSA 3. KALTOINKOHTELUN TUNNISTAMINEN JA LAINSÄÄDÄNTÖ

9. LAPSEN KALTOINKOHTELUN MUODOT

Fyysinen väkivalta

- Aktiivinen: lyöminen, potkiminen ym. pahoinpitely
- Passiivinen: hoidon laiminlyönti

Kemiallinen väkivalta

- Aktiivinen: lääkkeiden, päihteiden yms. väärinkäyttö
- Passiivinen: lääkehoidon ja ruokavalion laiminlyönti

Psyykinen väkivalta

- Aktiivinen: kaltoinkohtelu, nöyryyttäminen, pelottelu, pilkkaaminen
- Passiivinen: mitätöinti, huomiotta jättäminen

Lapsen seksuaalinen riisto

- Aktiivinen: seksuaalielinten pahoinpitely, pakotettu yhdyntä ja muu koskemattomuuden loukkaus sekä johdattaminen seksuaaliobjektiksi ja prostitutioon
- Passiivinen: lapsen altistaminen ikään ja kehitystasoon kuulumattomaan seksuaalisuuteen ja seksualisoituneeseen ilmapiiriin

Sosioekonominen väkivalta

- Aktiivinen: esim. rahan kiristys, asunnon väärinkäyttö
- Passiivinen: heitteillejätö

Rakenteellinen väkivalta

- Aktiivinen: hierarkkiset järjestelmät, alistaminen
- Passiivinen: säädökset ja normit, joissa ei oteta huomioon lapsen oikeutta kasvuun, suojeluun ja turvallisuuteen

(Taskinen 2003)

9.1. Lapsen laiminlyönti

Fyysisessä laiminlyönnissä lapsi elää ympäristössä, jossa aikuiset eivät huomaa, ymmärrä tai puolusta hänen perustarpeitaan. Fyysinen laiminlyönti voi tarkoittaa sitä, ettei lapsi saa kasvunsa edellyttämää riittävää tai oikeaa ravitsemusta, ja/tai että hän elää epähygieenisissä ja kylmissä olosuhteissa, joskus suoranaisten siivottomuuden keskellä. Laiminlyövä huoltaja voi myös jättää lapsen ilman aikuisen tukea, neuvontaa ja ohjausta oloihin, jossa lapsi ei voi selviytyä oman tietonsa, taitonsa ja kokemuksensa avulla (Söderholm 2004).

Emotionaalisessa laiminlyönnissä kaltoinkohtelun ulkoiset merkit usein puuttuvat. Emotionaalisessa puutteessa elävällä lapsella on vain niukasti tai ei lainkaan kokemuksia rakastetuksi tulemisesta, hyväksynnästä ja arvostuksesta. Vanhemmat eivät ole emotionaalisesti läsnä, vanhempien käsitys lapsesta on negatiivinen tai väärä, vuorovaikutus lapsen kanssa on epäjohdonmukaista ja lapsen ikään nähden epäasianmukaista, vanhemmat ovat kyvyttömiä tunnistamaan lapsen yksilöllisyyttä ja psykologisia rajoja. Lasta käytetään toteuttamaan äidin tai isän psykologisia tarpeita tai huoltajalta puuttuu kyky erottaa lapsen todellisuus omista uskomuksistaan ja toivomuksistaan. Vanhemmat ovat siten kyvyttömiä turvaamaan lapsen sosiaalisia tarpeita ja sopeutumista. Vanhempien käyttäytyminen ja elämäntavat voivat johtaa myös siihen, että lapsi omaksuu ongelmallisen sosiaalisen käyttäytymisen (Söderholm 2004).

Yksi lapsen laiminlyönnin muoto on lapsen lääketieteellinen laiminlyönti, jossa mm. lasta ei viedä lääkärille, neuvolakäynnit laiminlyödään tai lapsi saatetaan viedä pois sairaalasta kesken tutkimusten (Söderholm 2004).

Lapsen koulutuksellinen laiminlyönti voi olla sitä, ettei lasta toimiteta kouluun tai lapsi itse kieltäytyy eri syistä menemästä sinne. Huoltajat saattavat suhtautua kielteisesti koulun ehdottamiin tukiratkaisuihin lapsen koulunkäynnin edistämiseksi. (Söderholm 2004)

9.2. Lasten pahoinpitelyrikokset

Rikoslain 21 luvun (5§) mukaan pahoinpitelyä on ruumiillinen väkivalta. Pahoinpitely voi tapahtua myös tekemättä toiselle ruumiillista väkivaltaa, jolloin edellytetään, että teosta on aiheutunut terveyden vahingoittuminen, kivun aiheutuminen tai toisen saattaminen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Rangaistuksena on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Pahoinpitely on lievää (7§), jos siihen sisältynyt väkivalta, ruumiillisen koskemattomuuden loukkaus tai terveyden vahingoittaminen on vähäistä. Rangaistuksena on tällöin sakkoa.

Pahoinpitely on törkeää (6§), jos siinä

- aiheutetaan vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,
- rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai
- käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä ja
- rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Rangaistuksena on vankeutta vähintään yksi vuosi ja enintään kymmenen vuotta

Jos jonkun henkilön huolimattomuus aiheuttaa ruumiinvamman tai sairauden, joka ei ole vähäinen, on kysymyksessä **vammantuottamus (10§)**. Rangaistuksena on sakko tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Jos vammantuottamus aiheutetaan törkeällä huolimattomuudella, on rangaistus **törkeästä vammantuottamuksesta (11§)** sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Heitteillepanosta (14§) on kysymys, jos henkilö/lapsi saatetaan tai jätetään avuttomaan tilaan ja siten aiheutetaan vaaraa hänen hengelleen ja terveydelleen. Rangaistuksena on sakkoa tai vankeutta kaksi vuotta.

Jos joku aiheuttaa lapsen kuoleman huolimattomuudellaan, kysymyksessä on **kuolemantuottamus (8§)**, josta rangaistuksena on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Jos lapsen kuolema aiheutetaan törkeällä huolimattomuudella ja jos rikos myös kokonaisuutena arvostellen on törkeä, on tekijä tuomittava **törkeästä kuolemantuottamuksesta (9§)** vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Lapsen saattavat myös joutua henkirikosten uhriksi. Niiden eri muotoja ovat **surma, tappo, murha ja lapsensurma**. (Taskinen 2003)

9.3. Lapseen kohdistuvat seksuaalirikokset

Rikoslain (563/1998) 17. luvun ja 20. luvun uudistuksilla on parannettu lasten rikosoikeudellista suojaa. On kuitenkin muistettava, että kaikki sopimatonkaan käytös ei välttämättä ole rikollista. Kaikkia tekoja, joita ei pidetä suotavana, ei ole tarpeen kriminalisoida. Osa niistä saattaa pikemminkin vaatia hoitoa kuin rangaistusta. Selkeät hyväksikäytön ja riiston muodot joka tapauksessa sisältyvät rikoslakiin.

Rikoslaisissa sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan sukuelimellä tapahtuvaa tai sukuelimeen kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon (10§). Määritelmää sovelletaan sekä tyttöihin että poikiin.

Seksuaalisella teolla tarkoitetaan sellaista tekoa, jolla tavoitellaan seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä. Loukkaavana seksuaalisena tekona voidaan pitää myös lapseen kohdistuvia seksuaalisesti tunkeilevia tai loukkaavia puheita sekä pornon esittämistä lapselle.

Rangaistusten osalta on huomattava, että lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä samalla teolla saatetaan syyllistyä myös raiskaukseen, sukupuoliyhteyteen pakottamiseen, pakottamiseen seksuaaliseen tekoon tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Jos tekijänä on lapsen biologinen vanhempi tai isovanhempi, tekoon soveltuu myös määritelmä sukupuoliyhteydestä lähisukulaisten kesken. Rangaistuksia kovennetaan vastaavasti.

Suomen lainsäädännössä on kriminalisoitu seuraavat lapsiin kohdistuvat seksuaaliteot. Ne ovat virallisen syytteen alaisia.

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (Rikoslaki 20. luku, 6.§)

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä on:

- sukupuoliyhteys kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa
- lapsen sellainen koskettelu tai muu seksuaalinen teko, joka on omiaan vahingoittamaan hänen kehitystään.

Seksuaalisesti olennainen teko vaihtelee lapsen ruumiillisen ja henkisen kypsyyden mukaan. Pienten lasten osalta tällaisena voidaan pitää sukupuolielinten koskettelua, isompien kohdalla myös muunlainen koskettelu voi olla seksuaalista. Teon ei kuitenkaan tarvitse merkitä puuttumista ruumiilliseen koskemattomuuteen, vaan hyväksikäytöksi katsotaan myös lapsen houkutteleva esimerkiksi katsomaan masturbaatiota, sukupuoliyhdyntää tai niitä kuvaavia filmejä.

Lapsen ikäraja on kahdeksantoista vuotta, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden ja asuu samassa taloudessa. Rangaistuksena on vankeutta enintään neljä vuotta.

Rikoslakia ei sovelleta nuorten keskinäiseen vapaaehtoiseen seurusteluun. Tekoa ei pidetä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä, jos molemmat osapuolet ovat suunnilleen samanikäisiä ja samalla kehitystasolla. (Taskinen 2003)

Hyväksikäyttöä pidetään törkeänä (7§) kun

- kohteena on lapsi, jolle rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa hänen ikänsä tai kehitystasonsa vuoksi
- rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla
- tekijänä on henkilö, johon lapsi erityisesti luottaa tai josta hän on erityisen riippuvainen ja
- rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä

Viittaus ikään ja kehitystasoon liittyy siihen, että lapselle aiheutuu seksuaalirikoksista yleensä sitä suurempi vahinko, mitä nuorempi ja kehittymättömämpi hän on. On kuitenkin vaikea määritellä selkeitä ikärajoja, ja asiaa joudutaankin harkitsemaan tapauskohtaisesti. Lapselle on erityisen vahingollista joutua sellaisen läheisen ihmisen hyväksikäyttämäksi, johon hänen tulisi voida turvautua. Tämä on omiaan aiheuttamaan vaikeita ristiriitoja ja pitkäaikaisia ongelmia.

Törkeän hyväksikäytön yritysikin on rangaistava. Rangaistuksena on vankeutta vähintään yksi vuosi ja enintään kymmenen vuotta. Lisäksi on kriminalisoitu alle 18 -vuotiaan seksuaalinen hyväksikäyttö, jolla tarkoitetaan sitä, että tekijä väärinkäyttää asemaansa esim. koulussa tai muussa laitoksessa taivuttamalla nuoren sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon. Muista tässä mainituista rikoksista poiketen se on kuitenkin asianomistajarikos, ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista. (Taskinen 2003)

Sukupuolilyhteys lähisukulaisten kesken (rikoslaki 17. luku, 22§)

Sukupuolilyhteys on kielletty oman lapsen tai tämän jälkeläisen kanssa, oman vanhemman tai isovanhemman kanssa sekä sisarusten kesken. Rangaistuksena on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Rangaistusta ei määrätä henkilölle, joka on teon tapahtuessa ollut alle 18 -vuotias tai joka on pakotettu tai lainvastaisesti taivutettu sukupuolilyhteyteen.

Jos tuomioistuimien katsoo, että samanaikaisesti on kysymyksessä lapsen (törkeä) hyväksikäyttö, tuomioon yhdistetään myös sitä koskeva rangaistus.

Tämä rikoslain pykälä koskee inestiä, joka merkitsee kansainvälisessä kielenkäytössä sukupuolilyhteyttä biologisten lähisukulaisten kesken, olivatpa osapuolet lapsia tai aikuisia. Jokapäiväisessä kielenkäytössä inestin piiriin luetaan myös samaan kotitalouteen kuuluvat muutkin jäsenet (esim. vanhemman asemassa oleva isäpuoli). Psykologisesti se saattaa olla perusteltua, mutta tähän rikoslain pykälään ei sitä ole selvyuden vuoksi sisälletty. Asia on kuitenkin otettu huomioon lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän hyväksikäytön säännöksissä. (Taskinen 2003)

Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta (Rikoslaki 20. luku, 8§)

Seksipalvelujen ostaminen alle 18 -vuotiaalta on kriminalisoitu. Tällöin tarkoitetaan sukupuolilyhteyttä tai muuta seksuaalista tekoa, josta luvataan tai annetaan korvusta. Rangaistuksena on sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta.

Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito (Rikoslaki 17. luku, 19. §)

Lapsipornolla tarkoitetaan todellisuuden mukaista kuvaa, jossa esitetään lasta sukupuolilyhteydessä tai siihen rinnastettavassa seksuaalisessa kanssakäymisessä tai muulla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavalla tavalla. Kysymyksessä voi olla valokuva, videonauha, elokuva tai muu kuvatallenne esimerkiksi internetissä. Hallussapidosta tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

10. LAPSEN KALTOINKOHTELUN TUNNISTAMINEN

10.1. Lapsen pahoinpitelyn tunnistaminen

Kun lapsella on fyysisiä vammoja, on työntekijöiden otettava aina huomioon myös pahoinpitelyn mahdollisuus. Pahoinpitelyepäily saattaa herätä

- lapsen tai jonkun muun henkilön kertomuksen perusteella
- työntekijän havaintojen perusteella
- esitiedoista tai vammojen laadusta
- kun vammat ja esitiedot eivät täsmää

Kohonnut riski lasten pahoinpitelyyn on havaittu henkilöillä, joilla on ongelmia, jotka voivat vähentää heidän kykyään hallita itse elämäänsä. Lasten pahoinpitelyä esiintyy eniten perheissä, joissa on vanhempien välistä väkivaltaa, vanhemmat käyttävät runsaasti päihteitä tai vanhemmilla on mielenterveysongelmia.

Pahoinpitelytutkimusten aloittamista suositellaan seuraavissa tapauksissa

- Kaikki alle 1-vuotiaiden lasten luunmurtumat
- Kaikki alle 5-vuotiaiden kylkiluunmurtumat, olkaluun varren murtumat, lapa-luun murtumat, nikamamurtumat
- Kaikki kallonmurtumat, joissa
 - on liitännäisenä kallonsisäinen vamma (aivoruhje, verenvuoto ym.)
 - murtumaraon leveys on enemmän kuin 1 mm
 - murtuma on pirstaleinen
 - murtuma on molemminpuolinen
 - murtuma sijaitsee kallon takaosassa
- Epäily imeväisen ravistelusta (nk. Shaken baby –oireyhtymä)
- Kaikki tarkkarajaiset tai kuuman esineen aiheuttamat palovammat
- Jos mustelmia on paljon ja ne sijaitsevat muualla kuin säärissä, reisissä, kyynärvarsissa tai otsassa
- Kaikki muutkin kaikenikäisten lasten murtumat ja vammat, joissa esitietojen ja vammalöydöksen kesken on ristiriita tai joissa pahoinpitelytausta on mahdollinen

Epäiltäessä pahoinpitelyä lapsi lähetetään päivystyksenä Tampereen yliopistolliseen sairaalaan lasten päivystykseen, jossa on tarvittava asiantuntemus ja kokemus epäilyjen selvittämiseksi. Pääsääntöisesti lapsi tulee ottaa sairaalaan osastohoitoon.

Vammojen alkuperän selvittämiseksi pahoinpitelyepäilyissä on syytä paneutua tavallistakin tarkemmin erotusdiagnostiikkaan. Selvityksen jälkeen laaditaan epikriisi, jossa sairaalaan oton syy ilmaistaan selkeästi ja jossa otetaan kantaa siihen, onko syytä epäillä pahoinpitelyn tapahtuneen.

10.2. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnistaminen

Epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä voi herätä joko lapsen kertomuksesta tai läheisen aikuisen huolena hänen oireistaan tai muusta hyvinvoinnistaan. Joskus hyväksikäyttöepäily tulee esille lapsen jonkin muun tutkimuksen yhteydessä.

Lapsi itse kertoo hyväksikäytöstä

Lapset eivät kerro oma-aloitteisesti hyväksikäytöstä helposti. Joskus lapsi saattaa kertoa vihjeitä tapahtuneesta joko vahingossa tai uskoutuena jollekin aikuiselle silloin, kun ahdistus kohoaa riittävän suureksi. Lapsi saattaa kertoa tapahtumasta vain osan tai viitaten johonkin hirveään salaisuuteen. Hän saattaa myös joskus peruuttaa kertomuksensa jostakin syystä. Lapsen kertomiin asioihin tulee suhtautua vakavasti, mutta aina on kuitenkin arvioitava kertomuksen luotettavuus. Riitatilanteissa lasta on voitu pyytää kertomaan asioita aikuisen toivomalla tavalla tai aikuiset ovat voineet käsittää lapsen kertoman väärin.

Lapsen auttamisen ja tapauksen selvittämisen kannalta on olennaista, että aikuinen, jolle hän mahdollisesti uskoutuu, pysyy rauhallisena ja suhtautuu asiallisesti lapsen kertomaan. Lasta ei tule pakottaa kertomaan mitään eikä häntä tule ahdistella kysymyksillä. Tärkeää on kirjoittaa muistiin, mitä lapsi kertoo, ja mitä häneltä on kysytty. Lapsen vastausten arviointi edellyttää hänelle esitettyjen kysymysten tietämistä. Mikäli mahdollista, keskustelu olisi syytä nauhoittaa.

Kun lapsi on itse kertonut asiasta, tehdään asiasta heti lastensuojeluilmoitus. Mikäli epäilty hyväksikäyttö on tapahtunut viikon sisällä, viranomaisten tulee tehdä

asiasta kiireellisesti rikosilmoitus, sillä poliisin tulee voida akuuteissa tapauksissa kerätä esitutkintaan tarvittava näyttö tapahtumapaikalta välittömästi.

Lapsen käytös ja oireet viestittävät ongelmasta

Epäily hyväksikäytöstä voi herätä lapsen käytöksen tai oireiden perusteella. Lapsella voi olla erilaisia fyysisiä merkkejä tai hän on levoton tai yliseksuaalinen. Jotkut lapset voivat olla täysin oireettomia. Toisaalta on hyvä muistaa että lapsien erilainen oireilu on hyvin yleistä ilman, että taustalla olisi hyväksikäyttöä.

Tavallisesti käytösoireita havaitsevat päiväkotien ja koulun työntekijät sekä lastensuojelun työntekijät. Omien havaintojen testaamiseksi työntekijät voivat toimia seuraavasti:

- Tarkkaillaan lasta viikon tai parin ajan, Pidetään huolellista päiväkirjaa lapsen käyttäytymisestä (esim. ”positiiviset, myönteisestä kehityksestä viestittävät asiat” ja ”huolestuttavat asiat”). Keskustellaan lapsen kanssa hänen tunnelmistaan, mahdollisista vaikeuksistaan, ystävyyssuhteistaan ja kotioloistaan mahdollisimman hienotunteisesti ja ystävällisesti.
- Keskustellaan asiasta työtovereiden kanssa. Järjestetään neuvottelu, johon osallistuu kaksi tai useampia lapsen tuntevia henkilöitä omalta työpaikalta tai yhteistyötahoilta. Neuvottelussa kootaan yhteen eri henkilöiden havainnot ja arvioidaan, onko aiheutta jatkotoimenpiteisiin. Mikäli tilanne sitä vaatii, päätetään, kuka ottaa päävastuun asian eteenpäinviemisestä.

Jos seurannan jälkeen tilanne jatkuu samana tai pahenee, on syytä keskustella vanhempien kanssa siitä, että lapsen tilanne herättää työntekijöissä huolta. Perhe on hyvä ohjata esim. perheneuvolaan tai terveydenhuollon palvelujen piiriin. Tarvittaessa on syytä ottaa yhteyttä lastensuojeluviranomaisiin. Kun huoli herää lapsen oireiden perusteella on hyvä puhua vanhemmille vain huolestuttavista oireista eikä hyväksikäyttöepäilystä.

Mikäli on perusteltu syy epäillä lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, tehdään asiassa lastensuojeluilmoitus. Sosiaaliviranomaiset tekevät ilmoituksen perusteella asiasta rikosilmoituksen poliisille. Ilmoituksen vastaanottanut sosiaalityöntekijä ilmoittaa lastensuojeluilmoituksesta ja sen sisällöstä lapsen huoltajille.

Aikuinen päättelee hyväksikäytön tapahtuneen

Lapsen läheiset sukulaiset tai tuttavat voivat havaita lapsen pahasta olostä kertovaa oirehdintaa. He saattavat kertoa asiasta työntekijälle. Mikäli he kertovat asiasta esim. päiväkodin, koulun tai neuvolan työntekijälle, tulee heitä rohkaista olemaan asiasta yhteydessä lastensuojeluviranomaisiin.

Kaikkiin epäilyihin on syytä suhtautua vakavasti, ja kaikki ilmoitukset ja epäilyt on syytä arvioida. Yleensä selvitys aloitetaan tarkkailemalla lasta esim. päiväkodissa tai koulussa ja keräämällä tietoja lapsen olosuhteista. Maltillinen toiminta on tärkeää, jotta voidaan varmistaa, ettei lapsen sanoja ylitulkita tai tehdä nopeita päätelmiä yksittäisistä oireista.

Mikäli työntekijä arvioi, että aikuisen kertoman perusteella on syytä epäillä hyväksikäytön tapahtuneen, tekee hän asiasta lastensuojeluilmoituksen sosiaaliviranomaiselle.

Hyväksikäyttöepäily tulee esille muiden tutkimusten yhteydessä

Lapsen ollessa tutkimuksissa tai hoidossa esim. perheneuvolassa, lastensuojelussa tai sairaalassa muiden asioiden vuoksi, voi esiin tulla myös seksuaalinen hyväksikäyttö tai sen epäily. Tällaisissa tilanteissa on tärkeää pyrkiä säilyttämään vanhempien luottamus työntekijöihin. On hyvä saada useamman työntekijän kokonaisarvio ja luetteloita tosiasiat, jotta voidaan varmistaa, ettei lasta tutkinut työntekijä ole tehnyt ylitulkintoja. Tämän jälkeen hyväksikäyttöepäilystä tehdään lastensuojeluilmoitus, ja sosiaaliviranomainen tekee asiasta rikosilmoituksen poliisille.

Pedofiliarikosten selvittäminen

Pedofiilin toiminta saattaa paljastua usein siten, että yksi lapsi kertoo asiasta aikuiselle tai toiselle lapselle, joka kertoo asiasta jollekin aikuiselle. Pedofiilien toiminnan selvittäminen kuuluu poliisin toimialaan. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimipaikat saattavat joutua arvioimaan lapsen hoidon ja suojelun tarvetta sekä myöhemmin järjestämään hoitoa ja tukea lapselle ja hänen perheelleen.

Hyväksikäyttäjä tai epäilty ilmoittaa itse tapahtuneesta

Hyväksikäyttäjät ilmoittavat joskus itse tapahtuneesta jollekin läheiselle tai vi-
ranomaiselle. Joskus myös väärin syytetty henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen
jouduttaakseen asian käsittelyä, koska hän haluaa osoittaa tutkimuksissa syyt-
tömyytensä.

Sosiaali- ja terveydenhuollolla ei ole näissä tapauksissa itsenäistä roolia. Esitut-
kinnan johtaja saattaa pyytää tietoja tapauksesta, mikäli kyseinen henkilö tai hy-
väksikäytetyksi epäilty lapsi on tutkittu sosiaali- tai terveydenhuollon toimipaikassa.
Salassapitovelvollisuus esitutkinnassa on sama kuin oikeudenkäynnissä.

Huolta herättäviä oireita

On syytä painottaa, että eri maissa tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että ras-
kautta lukuunottamatta mikään yksittäinen oire ei sinänsä ole osoitus lapsen sek-
suaalisesta hyväksikäytöstä. Asia tulee aina selvittää kokonaisuudessaan.

Seuraavia oireita esiintyy myös muissa ongelmatilanteissa, mutta ne antavat aina
aihetta asioiden selvittämiseen:

Fyysiset havainnot

Usein lapsesta ei löydy mitään fyysisiä merkkejä seksuaalisesta hyväksikäytöstä.
Ulkoisissa tutkimuksissa voidaan kuitenkin löytää esim.

- Mustelmia, spermajälkiä tai repeytyneitä vaatteita.
- Lapsella voidaan todeta sukupuolitauti tai turvotusta, mustelmia tai haa-
vaumia sukupuolielimissä tai anaalialueella.
- Lapsella voi olla mustelmia, ruhjeita, haavoja, joiden syistä hän itse tai van-
hemmat antavat epämääräisiä tai vältteleviä selityksiä, jotka eivät sovi yh-
teen vammojen kanssa. (Ks. myös kohta 10.2. Lapsen pahoinpitelyn tun-
nistaminen).
- Mustelmat erityisesti genitaal- ja anaalialueella, reiden sisäpinnalla, käsi-
varsissa tai selässä ovat sen sijaan harvinaisempia.
- Oireellista voi olla myös, että vanhemmat vähättelevät lapsen vammoja,
antavat niistä vastahakoisesti selityksiä ja viivyttävät avun hakemisessa.

Psykosomaattiset oireet

Lapsilla voi olla erilaisia psykosomaattisia oireita, jotka voivat mennä ohitse itsensä. Mikäli oireet ovat vaikeita tai pysyviä tai äkillisesti erittäin rajuja, on aina tarve tutkimuksille. Syyt voivat olla monenlaisia eikä psykosomaattisesta oireesta yksinään voi tehdä johtopäätöstä, että lapsi olisi hyväksikäytetty. Mikäli lapsella on pysyviä ja vaikeita syömisvaikeuksia, unihäiriöitä, vatsakipuja tai tuhrimista, voi yhtenä mahdollisuutena kuitenkin pohtia myös hyväksikäyttöä.

Käyttöoireet

Seuraavat käyttöoireet voivat olla ilmausta hyväksikäytöstä, mutta niidenkin tulokinnassa on oltava varovainen, koska taustalla voi olla monia muita tekijöitä.

- Lapsi on seksuaalisesti latautunut ja korostuneen viettelevä suhteessaan aikuisiin. Hän koskettelee muiden lasten sukupuolielimiä tai masturboi paikonomaisesti tai julkisesti.
- Lapsi on jatkuvasti masentunut tai sulkeutunut ja karttaa aikuisia. Hän ei hae aikuisilta turvaa ja lohdutusta, vaan itkee yksinään ja välttää kontaktia muihin ihmisiin. Hän saattaa olla myös alistunut ja suostua passiivisesti kaikkeen.
- Lapsi näyttää pelkävän jompaa kumpaa vanhemmistaan ja kavahtaa kosketusta.
- Lapsi on jatkuvasti levoton, ahdistunut ja ylikihottunut
- Lapsi karkaa kotoaan, eikä hän itse sen enempää kuin vanhemmatkaan osaa sanoa syytä siihen.
- Lapsessa tapahtuu äkillinen muutos, jolloin hän taantuu (esim. kastelu alkaa uudelleen)
- Lapsi vahingoittaa itseään tai yrittää itsemurhaa.

Lapset ovat monissa kehitysvaiheissa luontaisesti kiinnostuneita seksuaalikysymyksistä, lasten saamisesta, alastomuudesta ja sukupuolten välisistä fyysisistä eroista. Pitkään jatkuva ja tiivis seksuaaliasioista puhuminen, alle murrosikäisillä yhdyntäkuvien piirtely ja viettelevä käyttäytyminen aikuista kohtaan edellyttävät lapsen elämäntilanteen selvittämistä. (Taskinen 2003)

11. LAINSÄÄDÄNTÖ LAPSEN KALTOINKOHTELUASIASSA

11.1. Lapsen oikeudet

Oikeus huoltoon ja hoivaan

Lapsen perusoikeudet ovat korostetusti lapsuuteen ja nuoruuteen liittyviä erityisoi-
keuksia. Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan, oikeus tulla kuulluksi
ja osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Keskeiseksi tulkintaperiaatteek-
si lasta koskevissa asioissa on noussut lapsen etu.

”Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviran-
omaisten ja lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti
otettava huomioon lapsen etu.” Tämä lasten oikeuksien sopimuksen 3. artiklaan
kirjattu periaate sisältyy oikeudellisena tulkintaohjeena lukuisiin lakeihimme.

Lapsen huoltolain 1 §:ssä lapsen etu määritellään positiivisesti:

”Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvin-
vointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turva-
ta myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa
välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitys-
tasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan
turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivo-
muksia vastaava koulutus.

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hel-
lyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavalla louk-
kaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen
tulee tukea ja edistää. ”

Lähtökohtana on vanhempien ja huoltajien ensisijainen vastuu lapsesta. Lapsen
edun tulee määrätä myös heidän toimintaansa, ja heidän tulee turvata lapsen kehi-
tys ja hyvinvointi lapsenhuoltolain tarkoittamalla tavalla. Lapsen ja vanhemman
etujen ristiriitatilanteessa lapsen etu on ensisijainen.

Oikeus suojeluun

Lastensuojelulaki (LSL) tähtää huoltajien tukemiseen lastenkasvatuksessa, lapsen huollon turvaamiseen kaikissa olosuhteissa ja lasten ja nuorten kasvuolosuhteiden kehittämiseen. Myös lastensuojelulaissa lapsen etu on keskeinen periaate.

LSL 1 §: ”Lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun.”

LSL 9 §: ”Perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu sekä tuettava lapsen vanhempien ja muiden lasta hoitavien henkilöiden kasvatusmahdollisuuksia lapselle suotuisten kasvuolojen vakiinnuttamiseksi.

Silloin kun lapsen etu perheessä ei toteudu lapsen huoltolaissa tarkoitetulla tavalla, on lastensuojelussa arvioitava, millä toimenpiteillä todennäköisimmin voidaan edistää lapsen parasta.”

Oikeus tulla kuulluksi

Lapsen edulla ja lapsen omalla mielipiteellä on selvä yhteys. Lapsen kuulemisesta ja mielipiteen selvittämisestä on säännöksiä muun muassa lapsenhuoltolaissa, lastensuojelulaissa, potilaslaissa ja sosiaalihuollon asiakaslaissa.

LSL 10 §: Lapsen etua selvitettäessä on otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide, perehdyttävä lapsen kasvuoloihin sekä arvioitava, miten eri lastensuojelutoimet todennäköisesti vaikuttavat lapsen kehitykseen.

Potilaslain 9 §: Jos alaikäinen potilas ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Sosiaalihuollon asiakaslaki 11 § : Alaikäinen voi ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä asian laatu painavasta syystä kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi alaikäisen edun vastaista.

Lapsen mielipiteen selvittäminen ei ole sidoksissa lapsen ikään, vaan psykososiaaliseen kehitysasteeseen. Tämä asettaa mielipiteen selvittämiselle omat vaatimuksensa, sillä lapsen mielipidettä selvittäväällä tulee olla riittävästi lapsen kasvun ja kehityksen tuntemusta.

Lainsäädännössä on lapsen kuulemiselle asetettu myös selkeitä ikärajoja. 12 – vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus tulla kuulluksi hallintolain tarkoittamalla tavalla lastensuojeluasioissa eli huostaanottoa, sijaishuoltoon sijoittamista ja huostassapidon lopettamista koskevissa asioissa. 15 – vuotta täyttäneellä lapsella on aina oikeus käyttää puhevaltaa henkilöään koskevissa asioissa huoltajan ohella.

Lapsen oikeus tulla kuulluksi ja vaikuttaa omien asiointensa käsittelyyn ei tarkoita kuitenkaan sitä, että asia olisi ratkaistava lapsen tahdon mukaisesti, tai että lapsi olisi vastuussa päätöksestä vaan päätöksenteon ja vastuun tulee säilyä aikuisilla.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista, avustettava virkansa puolesta lasta ja ohjattava hänet tarvittaessa saamaan apua. Sosiaalityöntekijä ei ole lapsen laillinen edustaja, vaan hänen on huolehdittava siitä, että lapselle hankitaan tarvittaessa edunvalvoja.

11.2. Salassapitovelvoite ja moniammatillinen työ

Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä lähtökohtana on asiakas- ja potilassuhteen luottamuksellisuus. Asiakas- ja potilastiedot ovat salassapidettäviä. Salassapito perustuu lakiin. Moniammatillinen yhteistyö mm. sosiaalitoimen, koulutoimen, terveydenhuollon ja poliisin kesken edellyttää kuitenkin tietyissä tilanteissa salassapidosta irtautumista ja asiakas- tai potilastietojen luovuttamista toiselle yhteistyötaholle. Salassapidosta irtautumisen ja tietojen luovuttamisen tulee perustua joko asiakkaan tai potilaan nimenomaiseen suostumukseen tai erityiseen lainsäädännökseen.

Lasten kaltoinkohteluun liittyvässä moniammatillisessa yhteistyössä sosiaalihuollon rooli on keskeinen. Sosiaalihuollon uusi lainsäädäntö mahdollistaa sosiaalihuollon laajan tietojen saantioikeuden eri tahoilta mm. terveydenhuollosta ja koulutoimesta. Sosiaalihuollossa voidaan harkita itsenäisesti tilanteet, joissa on asiakaslain mukaiset edellytykset antaa tietoja poliisille, syyttäjälle tai tuomioistuimelle.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (asiakaslaki)

14 § Sosiaalihuollon asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta tai muusta yksityisestä henkilöstä, ovat salassapidettäviä. (=Asiakirjasalaisuus)

15 § Sosiaalihuollon järjestäjä tai tuottaja taikka niiden palveluksessa oleva samoin kuin sosiaalihuollon luottamustehtävää hoitava ei saa paljastaa asiakirjan salassapidettävää tietoa tai sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassapidettävä eikä muutenkaan sosiaalihuollon tehtävissä toimiessaan tietoonsa saamaansa seikkaa, josta lailla on säädetty vaitiolovelvollisuus.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista

13 § Potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassapidettäviä. Terveystieteiden ammattihenkilö tai muu terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevä ei saa ilman potilaan kirjallista suostumusta antaa sivulliselle potilasasiakirjoihin sisältyviä tietoja. Jos potilaalla ei ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, saa tietoja antaa hänen laillisen edustajansa suostumuksella.

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä

17 § Terveystieteiden ammattihenkilö ei saa luvatta ilmaista sivulliselle yksityisen tai perheen salaisuutta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon.

Perusopetuslaki

40 § Opetuksen järjestämisestä vastaavien toimielimien jäsenet, koulujen henkilökunta ja opetusharjoittelijat eivät saa luvatta ilmaista sivulliselle tietoja oppilaan tai tämän perheenjäsenten henkilökohtaisista oloista tai taloudellisesta asemasta.

Oppilashuollosta vastaavat henkilöt saavat antaa toisilleen ja koulutuksesta vastaaville viranomaisille opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät tiedot.

Tietojenantovelvollisuus

Terveystieteiden ammattihenkilön salassapitovelvollisuus väistyy, jos asiassa epäillään rikosta, josta voi seurata kuusi vuotta vankeutta. Tällöin terveydenhuollon ammattihenkilö on velvollinen pyynnöstä todistamaan sekä poliisin esitutkinnaissa että oikeudessa. Kysymys on törkeistä rikoksista, joita ovat mm. raiskaus, törkeä raiskaus, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, murha, tappo, surma, törkeä pahoinpitely.

Sosiaalihuollon on pyydettäessä annettava tietoja poliisille, syyttäjälle ja tuomioistuimelle tapauksissa, joissa epäillään rikosta, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Kysymys on em. törkeistä rikoksista.

Lastensuojelulain 40 §:n mukaan sosiaalihuollon, terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen tai seurakunnan palveluksessa olevan tai luottamustoimessa olevan henkilön, joka on virkaa tai tointa hoitaessaan saanut tietää ilmeisestä perhe- tai yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta, on ilmoitettava asiasta viipymättä sosiaalilautakunnalle. Ilmoitusvelvollisuus menee salassapidon edelle.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:n mukaan muun muassa

- valtion ja kunnan viranomainen
- terveyden- ja sairaudenhoitotoimintaa harjoittava toimintayksikkö ja
- terveydenhuollon ammattihenkilö
- koulutuksen järjestäjä

ovat velvollisia antamaan salassapitosäännösten estämättä pyynnöstä tietoja sosiaalihuollon viranomaiselle asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, järjestämiseksi ja toteuttamiseksi tai viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten.

Tietojenanto-oikeus

Terveydenhuollosta ei voida ilman potilaan tai tämän laillisen edustajan suostumusta antaa oma-aloitteisesti tietoja poliisille.

Sosiaaliviranomaisella on oikeus antaa tietoja oma-aloitteisesti poliisille myös silloin, kun epäillään lievempää rikosta, jos sosiaaliviranomainen arvioi sen olevan välttämätöntä

- lapsen edun
- erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi.

Sosiaalihuollossa voidaan harkita itsenäisesti tietojen luovuttamisesta poliisille. Tämän vuoksi tutkintapyynnöt lapsiin kohdistuneissa rikosepäilyissä tehdään tarvittaessa sosiaalitoimesta.

Sosiaalitoimella on sosiaalihuollon asiakaslain 20 §:n nojalla oikeus saada pyynnöstä sosiaalihuollon tarpeen selvittämistä ja huollon ja hoidon järjestämistä varten tarpeellisia tietoja myös koulutoimelta.

Asiakkaan suostumus

Aina, kun se on mahdollista, on ensisijaista pyytää asiakkaalta tai potilaalta nimenomainen suostumus luovuttaa häntä koskevia tietoja nimetyille taholle. Suostumuksessa yksilöidään

- kenen tietoja luovutetaan
- mihin tarkoitukseen tietoja luovutetaan
- kenelle tietoja luovutetaan
- suostumuksen antajan tiedot

Alaikäisen osalta suostumuksen antaa hänen huoltajansa.

Alaikäisen oikeus päättää itse tietojensa luovuttamisesta huoltajalle on sidoksissa lapsen tai nuoren ikään ja kehitystasoon.

Potilaslain 9 § mukaan, jos alaikäinen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden pystyy päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää tietojensa antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen. Tällainen alaikäisen kieltäminen sitoo terveydenhuoltoa.

Jos lapsi taikka nuori on kieltänyt tietojensa luovuttamisen huoltajalle, mutta lapsi on ilmeisen lastensuojelun tarpeessa, terveydenhuollon on tehtävä lastensuojeluilmoitus sosiaalitoimelle.

Asiakaslain 11 §:n mukaan alaikäinen voi ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä asian laatu, painavasta syystä kieltää antamasta tietoja lailliselle edustajalleen (huoltajalle,) jollei se selvästi ole alaikäisen edun vastaista.

Koska lapselta tai nuorelta ei kaikissa tilanteissa voida odottaa kykyä arvioida omaa parastaan, harkitsee sosiaalihuolto viime kädessä lapsen tietojen antamisen huoltajalle.

12. EDUNVALVONTA JA LÄHESTYMISKIELTO

12.1. Lapsen edunvalvonta

Lapsen edunvalvonta rikosprosessissa

Lapseen kohdistuneessa rikoksessa lapsen puhevaltaa käyttää hänen huoltajansa tai muu laillinen edustaja (edunvalvoja). 15-vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää itse puhevaltaa edustajansa rinnalla. Lapsen vanhemmat ovat yleensä myös hänen huoltajiaan. Jos huoltaja on esteellinen edustamaan lasta rikosprosessissa, lapselle on määrättävä edunvalvojan sijainen. Lapselle on määrättävä edunvalvojan sijainen aina, jos lapseen kohdistuneesta rikoksesta epäillään

- lapsen huoltajaa
- huoltajan aviopuolisoa
- muuta huoltajalle läheistä henkilöä
- muuta henkilöä, jota huoltaja edustaa

Läheisellä henkilöllä tarkoitetaan yleensä sukulaisuuteen tai parisuhteeseen perustuvaa läheisyyttä.

Edunvalvojan sijainen saattaa olla myös tarpeen, jos huoltajan ja lapsen edut saattavat jostakin muusta syystä joutua ristiriitaan keskenään tai huoltaja ei sairauden tai muun tilapäisen syyn vuoksi kykene valvomaan lapsen etua.

Edunvalvonta sosiaalihuollon asiassa

Edunvalvojan sijaisen määrääminen lapselle saattaa olla tarpeen myös lastensuojelutoimista päättämistä varten. Jos sosiaaliviranomaisella on perusteltu syy olettaa, että lasta koskevassa asiassa huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa alaikäisen etua, on sosiaalihuollon tehtävä edunvalvojahakemus käräjäoikeudelle tai ilmoitus edunvalvojan määräämisestä maistraatille.

Ilmoitus maistraatille

Sosiaali- ja terveydenhuollon viranomainen voi tehdä vaitiolo- ja salassapitovelvollisuuden estämättä ilmoituksen maistraatille henkilöstä, joka on ilmeisen edun-

valvonnan tarpeessa. Luonteeltaan tämä holhouslain 91 §:n säännös on sosiaali- ja terveydenhuoltoa velvoittava.

Maistraatti selvittää lapsen edunvalvonnan tarpeen ja tekee hakemuksen edelleen käräjäoikeudelle.

Hakemus käräjäoikeudelle

Sosiaalilautakunnalla on myös itsenäinen toimivalta tehdä alaikäisen edunvalvontaa koskeva hakemus käräjäoikeudelle.

Lapsen edunvalvonnan tarpeen selvittäminen ja ilmoituksen tai hakemuksen tekeminen kuuluu luontevasti sosiaalitoimen rooliin ja sen tekee sosiaali- ja terveys-toimen lakimies sosiaalityöntekijän aloitteesta neuvotellen tarvittaessa asiantuntijatyöryhmän kanssa.

Edunvalvojan tehtävät

Edunvalvojana voi toimia esim. julkinen oikeusavustaja tai muu lakimies, joka tarvittaessa toimii myös lapsen oikeudellisena avustajana rikosprosessissa. Edunvalvoja voi tehdä tutkintapyynnön poliisille, on kuultavana esitutkinnassa ja oikeudessa lapsen edustajana, esittää korvausvaatimukset lapsen puolesta ja valvoo rikosprosessissa lapsen etua. Jos asiassa on vireillä myös lastensuojelutoimenpiteitä, edunvalvoja voi päättää lapsen turvaamiseksi tarpeellisista tukitoimista. Jos huoltajat eivät suostu esim. lapsen aikaisempien terveystietojen hankkimiseen, edunvalvoja, jolla on määräys edustaa lasta myös henkilökohtaisissa asioissa, voi antaa lapsen puolesta tämän suostumuksen. Lisää tietoa edunvalvonnasta osoitteessa www.maistraatti.fi

12.2. Lähestymiskielto

Kiellon edellytykset

Lähestymiskiellon edellytyksenä on henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen uhka (LähKL 1 ja 2§). Kysymykseen tulevat pahoinpitely- ja henkirikokset, seksuaalirikokset, RL 25 luvun mukaiset vapauteen kohdistuvat rikokset ja kotirauhaan kohdistuvat rikokset. Rikoksen vakavuusasteelle ei ole asetettu mitään erityisiä edellytyksiä. Edellytyksenä on vaihtoehtoisesti muun vakavan

häirinnän uhka. Yhdessä asuvista henkilöistä toiselle voidaan määrätä lähestymiskiello, mutta vain jos on olemassa henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen uhka (perheen sisäinen lähestymiskiello). Kummassakin tapauksessa lähestymiskiellon edellytyksenä olevasta uhasta on oltava näyttöä tasolla "perusteltua aihetta olettaa".

Kiellon sisältö ja voimassaolo

Perusmuotoisessa lähestymiskiellossa kieltoon määrätty ei saa tavata suojattua henkilöä, ei ottaa tähän yhteyttä eikä seurata tai tarkkailla tätä (LähKL 3,1§). Kielto voi sisältää esim. määräyksiä sähköpostin tai puhelimen käytöstä.

Laajennetussa lähestymiskiellossa kieltoon sisältyy määräyksiä siitä, että kieltoon määrätty ei saa oleskella suojatun vakituisen asunnon, loma-asunnon, työpaikan tai muun niihin rinnastettavan oleskelupaikan läheisyydessä (LähKL 3,2§).

Perheen sisäinen lähestymiskiello voidaan antaa, jos suojattu ja uhkaaja asuvat samassa vakituksessa asunnossa. Tällöin kielto sisältää määräyksen poistua asunnosta ja kiellon poistua takaisin.

Perusmuotoinen ja laajennettu lähestymiskiello voidaan määrätä vuodeksi, ja sitä voidaan pidentää kahdella vuodella. Perheen sisäinen lähestymiskiello voidaan antaa kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan (LähKL 7§).

Menettely ja rikkomisen seuraukset

Lähestymiskiellosta päättää tuomioistuin. Lähestymiskielloa voi pyytää uhattu henkilö, syyttäjä-, poliisi- tai sosiaaliviranomainen. Lähtökohtaisesti asian tutkii käräjäoikeus, eikä poliisin toimesta suoriteta esitutkintaa, sillä kyseessä ei ole rikoksen tutkinta. Tuomioistuin voi kuitenkin antaa poliisille määräyksen suorittaa poliisitutkintaa asian selvittämiseksi. Lähestymiskiellon perusteena olevaa uhkaa voidaan perustella esim. lääkärintodistuksilla, rikosilmoituksilla, tekstiviesteillä, nauhoituksilla jne.

Kiireellisissä tapauksissa tuomioistuin tai pidättämiseen oikeutettu virkamies (poliisipäällystä tai syyttäjä) voi määrätä henkilön väliaikaiseen lähestymiskielloon. Väliaikainen lähestymiskiello on kolmen vuorokauden kuluessa saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi, ja tuomioistuimen on tehtävä päätös viikon kuluessa väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisestä.

Lähestymiskiellon rikkomisesta voidaan tuomita sakkoa tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi (RL 16:9). Lähestymiskieltoon määrääminen antaa poliisille toimivaltuuksia pakkokeinojen käyttämiseen mahdollisissa rikkomistapauksissa (paikalta poistaminen, pidättäminen).

Lapsen tapaamisoikeus

Lähestymiskielto ei koske asialliseen perusteeseen liittyviä ja ilmeisen tarpeellisia yhteydenottoja (LähKL 3,3§). Perheen sisäisessä lähestymiskiellossa lapsen ollessa kiellolla suojattu lähestymiskielto ohittaa tapaamisoikeudesta annetun päätöksen eikä lähestymiskieltoon määrätyllä siten ole oikeutta tavata lasta kiellon ollessa voimassa. Pelkästään lapsen äidin suojaksi haettu lähestymiskielto ei vaikuta tapaamisoikeuden sisältöön.

Lähestymiskiellon ja tapaamisoikeuden yhteensovittamisessa saattaa ilmetä ongelmia. Myöskään em. laintulkinta, jonka mukaan lähestymiskielto ohittaa tapaamisoikeuden, ei ole yksiselitteinen. Tulkintaa puoltaa kuitenkin se, että lähestymiskiellosta päättävä viranomainen on yleensä parhaiten tietoinen uhkaavasta tilanteesta. Lähestymiskiellossa voidaan antaa tarkempia määräyksiä lapsen tapaamisoikeuden toteuttamisesta esim. lasten luovutuksesta tai miten ja milloin tapaamisoikeuden toteuttamisesta sovitaan.

Lisätietoja lähestymiskiellosta osoitteista www.om.fi/esitteet/18709.htm ja www.poliisi.fi hakusanalla rikokset.

13. LÄHTEET

13.1. Lähdeluettelo

Antikainen Jorma. 1994. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö. Ammatilliset haasteet ja työorientaatio. Tampereen Yliopisto, tutkimuksia 46. Stakes, Helsinki.

Esitutkintalaki 30.4.1987/449

Holmberg Tiina. 2000. Lapset ja väkivalta. Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti. Lasten Keskus. Helsinki.

Huhtalo P, Kuhanen J & Pyykkö E. 2003. Kotona turvassa. Katkaise väkivallan kierre. Suomen mielenterveysseura. Helsinki.

Kansanterveyslaki 28.1.1972/66

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Laki lähestymiskiellosta 4.12.1998/898

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 28.6.1994/559

Lastensuojelulaki 5.8.1983/683

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Pakkokeinolaki 30.4.1987/450

Perusopetuslaki 21.8.1998/628

Poliisilaki 7.4.1995/493

Rikoslaki 19.12.1889/39

Sanderson Christiane. 2002. Seksuaalinen hyväksikäyttö ja sen hoito. Oy UNIpress Ab.

Söderholm A, Halila R, Kivitie-Kallio S, Mertsola J & Niemi S. (toim.) 2004. Lapsen kaltoin kohtelu. Duodecim, Helsinki.

Taskinen Sirpa (toim.) 2003. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveyshuollon henkilöstölle. Oppaita 55. Stakes, Helsinki.

13.2. Aiheeseen liittyvää kirjallisuutta

Dufva Virpi 2001. Mikä lapsella hätänä? Perheväkivalta koulun henkilöstön näkökulmasta. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 25. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.

Elämä ilman pelkoa 2002. Keinoja kouluille puuttua pari- ja lähisuhdeväkivaltaan. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998-2002. Stakes, Helsinki.

Eriksson E & Arnkil T.E. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes, Helsinki.

Ewalds Helena (toim.) 2005. Kenelle lyönnit kuuluvat? Kuntaopas pari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen oppaia 2005:7. Helsinki.

Flinck A & Iivari J. 2004. Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi. Finnsoc arviointiraportteja. 5/2004. Stakes, Helsinki.

Hirvelä Päivi 1997. Lapsi rikosprosessissa. Erityisesti inestien todistamisen ongelmat. WSLT. Porvoo.

Hyvin tehty! Opas lapsille, kuinka toimia yllättävissä tilanteissa. Kissanmaa koulu, 1-6 luokat. Tampere. 2004.

Vihkoseen voi tutustua osoitteessa www.info.tampere.fi/a/kissanmaa/

Laukkanen Mari-Elina (toim.) 2002. Lyönnistä puheeksi. Väkivaltaa ehkäisevä opetuskeilu Pirkanmaalla. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998-2002. Stakes, Helsinki

Majamaa Heikki 2003. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja tilastoharhat. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 24. Espoo.

Onnismaa Eeva-Leena 1999. Päiväkotien lastensuojelun tukitoimena - toiveiden tynnyri vai huoltien hautomo? Aiheita 29/1999. Stakes, Helsinki.

Oranen Mikko (toim.) 2001. Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki.

Paavilainen Eija 1998. Lapsen kaltoinkohtelu perheessä. Perheen toiminta ja yhteistyö perhettä hoitavan terveydenhoitajan kanssa. Tampereen yliopisto. Tampere.

Paavilainen E & Pösö T. (toim.) 2003. Lapset, perhe ja väkivaltatyö, WSOY, Porvoo.

Parkkari J, Soikkeli M & Siira M. 2001. Julkisuus ja salassapito moniammatillisessa työssä. Stakes, Helsinki.

Perheväkivallan kohtaaminen sovittelussa. Kehittämishanke 2001-2004. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 1/2004.

Sariola Heikki (toim.) 2001. Kekseliäs kasvatus. Esite, jossa vihjeitä väkivallan välttämiseksi perheiden arkisessa elämässä. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

Törrönen Maritta (toim.) 1994. Lapsen etu ja viidakon laki. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

14. LIITTEET

- Liite 1. Hatanpään päivystysaseman lastensuojeluilmoituslomake
- Liite 2. Malli lastensuojeluilmoituksen tekoa varten
- Liite 3. Yhteistyöverkoston yhteystiedot

Liite 1. Hatanpään päivystysaseman lastensuojeluilmoituslomake

**TERVEYDENHUOLLON ILMOITUS LASTENSUOJELUN TARPEESTA
SOSIAALIASEMA PAUSSILLE**

Hatanpään päivystysasemalla on asioinut _____ (pvm)

Potilaan nimi _____

Syntymäaika _____

Osoite _____

Mahdollisesti asiaan liittyvässä lastensuojeluasiassa pyydetään kohteliaimmin sosiaalityöntekijän yhteydenottoa omalääkäriin virka-aikana.

Omalääkäriin nimi _____

Toimipaikka _____

Ilmoituksen syy : - perheväkivalta _____

- päihteidenkäyttö _____

- muu syy _____

Tampereella _____, _____, 200_____

Allekirjoitus sekä nimenselvennys

Päivystävä lääkäri / hoitaja

Liite 2. Malli lastensuojeluilmoituksen tekoa ja vastaanottoa varten

_____ / _____ 20 _____ kello _____

ILMOITUKSEN VASTAANOTTAJA	
ILMOITTAJA, nimi, työtehtävä, toimipiste	puh
saako ilmoittajan nimen kertoa (kun ilmoittaja ei ole viranomainen)	

ilmoitus koskee (lapsi, nimi, ikä)	osoite
perheen muut lapset	vanhemmat/lapsesta huolta pitävät henkilöt
lapsen perhetilanne, mitä ilmoittaja tietää siitä	

mikä ilmoittajaa huolettaa lapsen tilanteessa	
kuinka suuri ilmoittajan huoli on (asteikolla 1-10)	
milloin huoli syntyi?	
täytyykö sosiaalityöntekijän tehdä välittömästi jotain ilmoittajan arvion mukaan ?	
voiko ilmoittajaan olla myöhemmin yhteydessä? (kun ilmoittaja ei ole viranomainen)	
onko ilmoittaja valmis yhteistyöhön jatkossa? (kun ilmoittaja ei ole viranomainen)	

Liite 3. Yhteistyöverkoston yhteystiedot

Alueemme lastenneuvolan terveydenhoitaja: _____

Yhteystiedot: _____

Alueemme päiväkoti _____

Johtaja: _____

Yhteystiedot: _____

Kiertävä erityislastentarhanopettaja: _____

Yhteystiedot: _____

Koulun oppilashuolto

Rehtori: _____

Yhteystiedot: _____

Koulukuraattori: _____

Yhteystiedot: _____

Koulupsykologi: _____

Yhteystiedot: _____

Kouluterveydenhoitaja: _____

Yhteystiedot: _____

Erityisopettaja: _____

Yhteystiedot: _____

Perhetyönohjaaja: _____

Yhteystiedot: _____

Sosiaalityö:

Sosiaalityöntekijä: _____

Yhteystiedot: _____

Sosiaalityöntekijä: _____

Yhteystiedot: _____

Sosiaaliasema Paussi (Sosiaalipäivystys)

Yhteystiedot: _____

Nuorisotyö:

Yhteystiedot: _____

Perheneuvola:

Yhteystiedot: _____

Muita tärkeitä yhteystietoja:

Nimi: _____

Yhteystiedot: _____

Nimi: _____

Yhteystiedot: _____